

Kabdebó Lóránt

„Kitalálja az életet”

Szabó Magda emlékezése

(Bécs, 2000. október 24. és 27. között)

„Gyere ki Bécsbe, most egy pár hetet kint leszünk. Megmutatom neked az én Bécsemet. Ifjúságom nyarainak városát” – így hívott magához Szabó Magda a 2000. év őszén. Miskolcon még részt vettem a Szabó Lőrinc október 23-i szereplésére emlékező emléktábla megkoszorúzásán, majd kocsiba ültünk, és átmentünk Bécsbe, a Collegium Hungaricumra, ahol Magda keresztfiával és gondviselőjével, Gézával örömmel üdvözölt minket. Egy hetet töltöttünk együtt. Magnófelvételeket készítettünk, és végigjártuk Magda ifjúságának kedves helyszíneit. A Türkenschanzpark környékét, onnan átmentünk Heiligenstadtba, a Beethoven-emlékeket megnézni, visszafelé Döblingben láttuk Széchenyi halálának helyszínét. Egy másik alkalommal az úteltelések miatt nehezen, de odataláltunk a temetőhöz, ahol valaha Mozartot helyezték mára megtalálhatatlanul örök nyugalomra. Ekkor látogattunk el a Spillerin-emlékműhöz. Majd voltunk Schönbrunnban, ahol a kertből hangos kiabálással zavartak el, mert velünk volt Wendy kutya is, fehér bolonyaink, akit nem szabadott oda behozni. Végül egyik kedves helyét mutatta még meg, szálláshelyünk szomszédságában, az Augartent, melyet II. József császár adományozott a bécsi népnek.

Ekkor készült fel a *Für Elise* soha el nem készült bécsi részének írására. Amitől mindig gondosan újra és újra távol tartotta magát. Évtizeddel korábban ígerte elkészítését, és helyette két remekművet alkotott, *Az ajtót* és *A pillanatot*. Majd az előző évben megjelentette a családi emlékeiből táplálkozó *Mézescsók Cerberusnak* című elbeszélésgyűjteményt. Végül megírta a *Für Elise* debreceni részét, amelyben ifjúságának eseményeit az eddigi könyveit felülírva jelenítette meg. Nekünk itt Bécsben csak a helyszíneket mutatta meg, és a már megírt jelenetekben szereplő dolgokról beszélt. A meg nem írt könyvről nem mondott semmit. Csak körülírta. Összefüggően csak a bécsi nyarokról beszélt, utána a maradék időben kérdezz-felelek alapon válaszolt kérdéseimre.

Miért odázta a bécsi évek megírását, miért félt tőle? Ki tudja. Én hallgattam, örültem, hogy már megszületett benne a regény. Láttam valóságos helyszíneit. És figyeltem a történetekre, melyekben folyamatosan felülírta emlékezéseit. Ahogy Debrecen is műveiben szinte a trójai ásatásokra emlékeztetően rétegenként más-más hangoltsággal került megírásra, valószínűleg a megélt emlékek regénybeli jelentkezését nehezen tudta összehangolni. Ha mondott valamit, tényként fogadtam, de ugyanakkor tudtam azt is, hogy állandóan játszik önmagában: áthangoltan formálódnak benne a múlt tényei. Ebben az emlékezésben is. Az ismert sztereotípiák, amelyeket nyilvános szereplésén is el-elmondott, itt is megjelennek, de mindig valami más színeződéssel, az indulat más-más fokozatával telítetten.

Szabó Magda történeteivel mindig úgy voltam, hogy hallgatva őket tudatában voltam, hogy – bár mindegyiknek lehet valami valóságalapja – a szerepjátszás remekei. Egy-egy történetmondás egyben egy elszálló novellaváltozat, avagy valamely regény ősképe. Lehet, hogy a Szabó Magda nevű csodalénnyel is összefüggésben volt mindez, de az elmondott részlet valójában akkor születik, önmaga szórakoztatására és az én meghökkentésemre.

Évtizedet vártam, amíg ezt az emlékezősorozatot publikálásra elrendeztem. Sokszor elővettem, néztem, hallgattam, összehallgattam. És félretettem. A *Forrás* szerkesztőinek felkérése végül kényszerítőerőt jelentett. De hogyan készítem el?

A hangfelvétel a Petőfi Irodalmi Múzeum hangtárában is megtalálható, összeolvasott gépiratának egy példánya úgyszintén, melyen most, munka közben látom-hallom, még bizony kell javítani! Aki kíváncsi rá, mindent ellenőrizhet. De más az élőbeszéd és más az olvasásra szánt szöveg. Ahhoz, hogy élvezhető olvasmánnyá alakuljon, át kellett az egészet szerkesztenem. Az egymásra utalásait figyelembe véve történeté alakítottam az eredetileg csak adatszerűen épülő elbeszélést. Sok régebbi beszélgetés és a bécsi magnó-felvételek összehangolásából formáltam a most következő olvasmányt. Mintha a trójai ásatások egy rétegét próbálnám rekonstruálni. Jobb lett volna, ha Magda írja meg, a *Für Elise* második kötetében.

A tájékozódás örömét és a Közép-Európára szakadó kettős zsarnokság okozta elkeseredést, fájdalmat és lázadó tagadást már a fiatalon magva szakadt költő kötetének záróverse is elmondja. A *János születésnapjára* című verset hiába keresné a gyűjteményes kötetekben az olvasó. Csak 1949-ben, a *Vissza az emberig* című kötetében jelent meg. Miért hagyta ki utóbb? Hitetlensége okán? Én az elkeseredés jogán most beemelem ide, olvassuk. Nem Magda hite rendülését érzékelem benne, inkább a világ alakulásának nyomorúságát látom általa. Hiszen Magda nagy költő is lehetett volna. Erre most, ezt a verset keresve jöttem rá. Barátom mindig a verseit, költészetét méltatta, az általam szerkesztett köszöntő folyóiratszámában is. Túlzásnak gondoltam. Most döbbenet olvasom újra az ifjúkorában írott költeményeit. Az Újhold legjobb teljesítményei közé tartoznak. Ez a vers záródarabja a kötetnek. Remény is él benne, kicsit retorikusan, magát és a világot biztatva. De benne a félelem, az értelmetlen céltalanság réme is. És ez emeli meg, teszi társai közé ezt az elhallgattatás előtti utolsó megszólalását.

*Kerekedik. Ötödik éve
formálja a világ
forgó korongján. Még megérti,
mit mond a kő a tó alatt,
s letépi a ruhát,
hogy villoghasson meztelen,
mint boldog állatok,
de már kikelt homloka televényén,
s eső után kiált
a gondolat.*

*Ő is, ki égnek hányta friss sörényét,
s hámatlanul kapálta az utat,
nyereg alá kínálja hátát,
kezesedik hozzá az indulat.
Mint macska kölykét, kapatja a ház
mozdulatokra, melyek majd bezárják
az életét, mint képet a keret.*

Lapul, s az egeret
lesi: a földet. Karma élet
próbálja kérgén. Mint a termés
az ág hegyén, növekszik izmai
szélén a lendület.

Kerekedik, s mi nézzük. Ám ki sejtnek
tudta csupán, nem látja őt az apja
mint formálódik mind nagyobbra
a sűrű fordulatban.
Ti hívók, kiknek beépült az ég is,
s dicsőültek lobognak, mint a fény,
merre keressen a halottat
én, akinek csak vegyi képlet
az égbolt: oxigén?
És hogy felel nekem, kinek ajka lehullt már,
mivel?
Mi küzd meg érte helyettem,
ki nem hiszek,
a semmivel?

Bukik a víz, szétloccsan a kövön
feje.
Szétfut az áram a motor
ereibe,
rezzen a drót, villannak
a pólusok,
bukik a víz, s a villamosság
a völgyben szétsuhog.
Ki egy vagy és örök, csak arcodat cseréled,
felelj, Energia,
hát kevesebb az ember, mint a víz
hogyan kell halnia?

Én nem tudom, az apja mért halott,
de te tudod, ő miért született,
Emberiség. Terítsd szét tenyered
csontja felett,
hogyan növekedjék, mint a vágy
a jó után,
te légy az apja, te figyeld
őrülő homlokát.

Add nyelvére igéidet,
szóljon, mint szó a szádon,
játsszék szilárd térded körül
s lendítsd a láthatáron
túl, oly magasra, hol határok
és népek egybefolyanak,

*s duzzasztják felszínét
az egyetlen folyónak.*

*Most még a kő szavát lesi,
s mint boldog állatok,
villantja testét meztelen,*

*de már növekszik. Kerekítsd egészsnek,
Emberiség, hogy felnőttként utad
Vigyázza, mint az éber értelem.*

És megrendülten olvastam újra az én folyóiratomnak ajándékozott fejezetét az el nem készült könyvnek. Nem szöhettem bele a jeleneteket a beszélgetésbe. Mert „ütné” a két-féle hangoltság az olvashatóságot. De hadd idézzem ide a sorokat, amelyekben a háború után szembesül múltjával a Türkenschanzpark miliójében az író. Az összetartozás és a különállás csodálatos kettősét érezteti meg. Együtt reszketnek az eljövendő miatt, ami a szövegben már mint múltbeli pusztulás van jelen. Közben a bécsiek a maguk magánmitológiája szerint emlékeznek egy meghatározó halottjukra. Regénybeli nevén Ziglindre. Ebből a misztériumból a fiatal magyar lány ki van zárva. Akkor. Hogyan fejezi be a részletet az író?

„Csak én feleltem, úgy mondtam az in aeternumot, mintha seb volna a számban, és nem értettem semmit abból, ami körülvett. Semmit. Azt legkevésbé, hogy a Spinnerin nemcsak az én, a mi, de egész Európa sorsát fonja már.”

De a visszatekintés jelenében, a közös közép-európai pusztultság jalkiáltása idején immár egyesülhetnek. A közös fájdalom elkiáltása tör fel a pár sorban.

„Ha akkor Isten megmutatja jövődjét, legkevésbé azt a szeletet fogadom el belőle, ami személyesen rám vonatkozott volna, hogy valamikor, évtizedekkel később állok a házzal szemközti oldalon, előttem az újjáépített épület, a Türkenschanz felől árad a tavaszi illat, és én ordítok, ordítok, hogy a vadonatúj személyzet összefut, nyugtatnak, és vízzel kínálnak és a percnek térfogata és állaga van, a perc alászúr a körmömnek és bele a szívembe, úgy érzem, mindent elvesztettem, hogy valami olyan történt, ami nemcsak történelmi tekintetben, de mindenképpen jóvátehetetlen és csak ordítok és sírok és ordítok és sírok és zeng az újjáépített folyosón a hangom: Ziglind, Ziglind!”

Mint mikor Creusa-Aeneas magánemberként visszatért Trója romjaihoz, és nézi-hallgatja az utódok elbeszéléseit. Az ő veszteségét, az ő fájdalmát azok már nem érthetik. A *pillanatban* ezt elmondhatta a maga ironikus távolságtartásával. A *Für Elise*-ben tartózkodott ettől. Inkább nem írta meg. Bár a maga módján eljajongta *A nő, aki hisz* című részletben, és még a kulcsot is megadta hozzá bécsi beszélgetéseink során. Kulcsot? Legfeljebb egy változatot. Hiszem, ha akarom.

Az első bécsi nyár

KL: Szabó Magda 1935-ben Debrecenben érettségizett. A kálvinista vidéki városból a nyári szünetben egyenesen a katolikus Bécsbe utazott. Szétnézni, ismerkedni a nagyvilággal. Valamilyen iskolai díjat kaptál, ha jól tudom, ez segített hozzá az úthoz?

SZM: Nem egy díjat, hanem minden megnyerhető, amit lehetett, megnyertem, ahány feladatot kitűzött az önképzőkör. Ilyeneket, hogy vidám vers, szomorú vers, műfordítás, vidám novella, komoly novella, történelmi novella, legjobb magyar érettségi megoldás. Mind megnyertem. Akkora összeg gyűlt össze ebből, hogy amikor hazavittem, családi

tanácskozás tárgyává vált. Apám végül is úgy határozott, ki kell utaznom Bécsbe, ahol tisztességesen megtanulok németül. Az utolsó pillanatban találtunk még helyet egy olyan kurzuson, amely július elején indult és októberig tartott.

KL: Az egyetemet hogyan tudtad így ősszel elkezdni?

SZM: Beirattak, ahhoz nem kellett személyesen megjelennem.

KL: Közben pedig elutaztál Bécsbe.

SZM: Elindultam egy korabeli IBUSZ-társasutazással.

KL: Mivel utaztatok?

SZM: Vonaton. Ahogy elhagytuk a határt, valahogy idegennek éreztem magam körül mindent, másnak, mint ami otthon maradt. Nem tudom miért, mindig is félttem a határoktól. Volt abban valami természetellenes. Ekkor még nem tudtam mi az, amit érzek, de valami olyan lehetett, mint amikor úszni tanultam és az úszómester levette a kötelet, amin addig tartott. Nagyon komolyan beszéltek erről a szülők, elmagyarították, hogy előzőleg mindenben mindig támogattak, de most egyedül leszek. Le kell vizsgáznom abból, amire eddig, tizenhét éven át tanítottak.

KL: Leszálltatok a Westbahnhofon.

SZM: És beraktak bennünket – ennek az intézménynek, amelyik a bécsi utat szervezte – a nagy bécsi autóbuszaiba és elhoztak a XVIII–XIX. kerület egyik részébe...

KL: ...a Türkenschanzpark közelében abba az épületbe, aminek csak a helyét mutathatod meg nekünk, mert ez most már nem létezik, Bécs ostroma idején lebombázták...

SZM: ...éspedig egy olyan internátusfélébe, ahol az épület egyszerre szolgált aggok menhelyének, szállodának és egyetemen tanuló lányok otthonául. Katolikus egyházi intézmény volt.

KL: Ahol tanévben diákok éltek?

SZM: Akik Bécsben jártak egyetemre.

KL: Kikkel laktál?

SZM: Egy magyar IBUSZ-csoport tagjaként érkeztem. Harmincan voltunk a csoportban, és közülük csak én jártam az órákra. A többi huszonkilenc azonnal szertement, mindenki idősebb volt, én voltam a legfiatalabb.

KL: A csoportban nem csak diákok mehettek?

SZM: Nem diákoknak szólt elsősorban, inkább egyfajta üdülési lehetőség volt. Ugyan azt mondták, hogy egyben nyelvtanfolyam is, aki akar, bejön a szalonba és a Strassernek nevezett professzor úrtól tanulhatja a nyelvet. De senki nem akarta. Elmentek szanaszét. A többiek ugyanis ismerték a várost, nem először jártak erre. Csak én voltam 17 éves és teljesen tapasztalatlan a világban.

KL: Akkor már te tudtál németül.

SZM: Iskolás szinten. Bár egész kicsi koromtól mindig külön németórára is jártam, a megszerzett tudásomról azonban, amikor elkezdtem beszélni, az első percben kiderült, hogy mindez akadémikus műveltség csupán. Mivel azonban rajtam kívül senki nem akart részt venni a németoktatásban, a rendelt nyelvtanár, aki tanított volna minket, magyarokat, beleadott mindent, amit beleadhatott a tanításomba.

KL: Öreg, fiatal?

SZM: Szememben akkor a koporsófedelelet várta már. Mai tudásommal harmincas férfi lehetett, aki kétségbeesett pénzhiányát próbálta egy kicsit kiegyensúlyozni, egyébként, mint utóbb kiderült, a környék valamelyik körzeti gimnáziumában volt némettanár. Nagyon jó kiejtéssel beszélt, engem is dicsért, mert – ahogy mondta – varázsosan tudom a komplikált nyelvtanukat. Hiszen az én otthoni németnyelv-tanáromnak német volt az anyja, az is nagyon jól tudott németül.

KL: Te ekkor jártál először Ausztriában?

SZM: Előtte sehol nem voltam külföldön. Külföldön? Sehol nem voltam Debrecenen kívül. Egyszer voltam, 1933-ban a gödöllői jamboree-n, a cserkészek világtalálkozóján, akkor próbáltam ki az angoltudásomat, tolmácsoltam a cserkészeknek. Egyenesen kivitték bennünket Gödöllőre, úgyhogy Pestet sem láthattam, és ha jól emlékszem, három napig maradtunk mindössze. És most egyszerre csak itt voltam a tömény Ausztriában. Mindenkinek volt már valami bécsi tapasztalata, csak én érkeztem ide idegenként.

És itt várt még egy nagy meglepetés. Az igazgatónő, akivel rögtön megismerkedtünk, kijelentette, hogy arról szó se lehet, hogy egyedül maradjak, hiszen mindenki van valakivel, megosztja a szobáját. A többiek körülöttünk mind különféle nemzetiségűek voltak. Egy prágai cseh leány lett a szobatársam. Ettől egy kicsit elborultam. Már gyerekkoromban nagyon korán külön szobám volt, úgyhogy nem voltam ahhoz hozzászokva, hogy valakivel aludjak. Nagyon fura volt. Ráadásul a Trianon utáni nevelés központi elve szerint a csehek elrabolták Magyarország felső részét. Nem lesz szerencsés éppen egy cseh leánnyal ez az összezártság. Mint kiderült, egyáltalán nem örült ő sem ennek. Ugyanolyan nevelést kapott a maga országában, amelyet én a sajátomban. Úgyhogy nem szerettük egymást. És jobban tudott németül, mint én. Az orvoskaron meg kellett neki tanulnia. Ő akkor ugyanis bécsi orvostanhallgató volt. Később nagyon jó barátok lettünk. Persze, ahogy a protektorátus létrejön, neki nincs mozgási lehetősége már.

KL: Tudsz valamit további sorsáról?

SZM: Vera Horakovának hívták, prágai egyetemi tanár korában aztán találkoztunk – nem tudom, hogy él-e még. Hivatalos úton jártam Prágában, amikor a telefonkönyvben megtaláltam azon a régi címen, amin egymással leveleztünk.

KL: És miért jött Bécsbe az egyetemre?

SZM: Tanulni. Ez rangot adott neki.

KL: Prágával szemben?

SZM: Én is megkérdeztem ezt tőle. A lehetőségei Bécsben nagyobbak voltak. Akkor én még semmit se tudtam Prágáról. Nagyon keveset tudtam a világról, teljesen olyan voltam, mint mikor a halat kiveszik a szárazföldre a vízből, csak vergődtem. Kiderült, hogy az a némettudás, amelyik nagyon jó volt Debrecenben, az itt nem működik. Először is nem értettem, hogy mit mondanak. A szobatársam már mindent el tudott mondani.

KL: És ő téged megértett?

SZM: A debreceni kiejtéssel. Az évek alatt aztán arról is leszoktam. Hozzáidomult a szám fonetikailag is. De akkor még ízes debreceni kiejtéssel beszéltem. És később derült ki az is, hogy például nem értem a telefont. Ha nem láttam a száját, nem értem a beszédét. Úgyhogy valóban elhatároztam, ha már itt vagyok, az nem lehet, hogy ne tanuljak meg rendesen németül.

KL: Ez a nyár tehát tanulással telt. Kik voltak körülötted a szállodában?

SZM: Még egy lengyel lány is volt, az is itt járt egyetemre. Az is eltűnt.

KL: És nem is tudod, hogy mi lett vele.

SZM: De tudom. Ezt a lengyel barátaimtól tudom, akikkel én hoztam össze. Egész furcsa módon. Nekem volt egy lengyel osztálytársam, akinek az édesanyja volt lengyel.

KL: Debrecenben?

SZM: Igen. Jadwiga révén hoztam őket össze. Tudom, hogy mi történt. Meghalt szegény a háborúban. Majdnem mindenki meghalt. Az első esztendőben voltak a nagy barátkozások.

KL: Közben ismerkedtél a várossal?

SZM: Megmutatták az egész környéket, a Gertrúd-templomot, a Türkenschanzplatznál azt a parkot, és láttuk a Schubert parkot, a helyi nevezetességeket. Ezt az egész miliót.

KL: A Schubert park az, ahová – ahogy az autóval jöttünk a Währinger strassén – most nem tudunk bemenni?

SZM: Ami le van zárva, igen. De akkor az még nem volt ennyire kialakítva. Mindig vittek valahova. Semmeringi kirándulástól nagy gyalogtúrákon át a Wienerwald megismerésén keresztül a három hónap alatt mindent megszerveztek. Kirándulások, múzeumlátogatás, minden volt. Amit egy turistának megmutathatnak, oda elvittek. Templomokat, a katakombát a Szent István-dóm alatt. Olyan nem volt, hogy unatkoztam volna.

KL: És mondod, hogy már ekkortól ismered az Aeneas-szobrot a schönbrunni parkból.

SZM: Kivittek oda is kirándulni. De akkor nem fogtam én ezt fel. Csak valahogy nem tetszett, abszolút. Aztán amikor elvittek megmutatni a Rákóczi tartózkodási helyét, Rákóczi Júliának a házat a Himmelpfortgassén¹, és a közelben, ugyanennek az utcának az elején megtalálom Jenő hercegnek a téli palotájánál megint Aeneas ábrázolását, a szokott kellekkel, akkor már egy kicsit elgondolkoztam.

KL: Ott is van egy Aeneas-szobor?

SZM: Megnézzük azt is, az közel van, mert ahogy a Dómtól indulsz a Kärtneren, akkor mindjárt ott van az első utca. Úgyhogy azt is látnod kell. Ez már *A pillanat*, csak még nem tudom. Ezért írtam a bevezetésben hogy hatvan esztendeig fogok dolgozni rajta, amíg el tudom mondani az üzenetemet.

KL: „...Creusát keresem Iliónból,
Ostrom lángjai közt meghalt, így írta le Maro,
nem hiszem el ma se, mit nem hittem gyermeki fejjel,
és keresem Creusát hat hosszú évtized óta.” – írtad az *Invocatió*ban.

Szabadidőd azért maradt?

SZM: Persze. Vasárnap nem volt oktatás. Először is elmentem református templomot keresni. Ott van a Dorotheengassén. A Grabennek egyik lezáró utcája ez. Két templom egymás mellett, az egyik református, a másik evangélikus. Az evangélikus sokkal többször volt nyitva, mint a református. Csodálkoztam is ezen, mert nagyon előkelő helyen vannak. Ezenkívül nem adódott lehetőségem, hogy kiránduljak, vagy mást csináljak, mint amit előírt a közös rend. Együtt jártunk kirándulni, már aki eljött.

Még ide tartozik, hogy apámnak itt élt Bécsben családostól egy legénykori barátja, és ha egyáltalán valahova mentem, akkor hozzájuk. Gyerekük nem volt, apám korabeli volt a házaspár, és borzasztóan – megint egyfajta nevelődés volt – előkelő emberek. Nagy házat vittek, és amit még nem tudtam, amire majd a későbbi életemben került sor, a nagyköveti fogadásokon, ott tanultam meg ennek a házaspárnak az estélyein.

KL: Hozzájuk kijöhettél?

SZM: Megfelelő ellenőrzéssel. Hogyha értem jött a kocsi, és ha hazahozott.

KL: Ez autót jelent akkor már?

SZM: Autót, persze. Nem szerettem odamenni egy percre sem, de nagyon sokat tanultam a környezetükben.

KL: És hogyan érteztél haza Magyarországra?

SZM: Ugyanazzal a társasággal, akikkel kimentünk. Megint összegyűltünk, mindenki megvolt. Vonattal jöttünk, én Pesten átszálltam. Egyenest a dékáni kézfogasra érkeztem meg Debrecenbe.

1 A mai *Erdődy-Fürstenberg-palota* (Himmelpfortgasse 13.) 1724-ben épült. A palota elődje 1625-től a Rákócziak, 1677-től az Erdődyek, majd Aspremont tábornok, Rákóczi Júlia férje, 1714-től újra az Erdődyek tulajdona volt. 1825-ben került a Fürstenberg-hercegek tulajdonába. II. Rákóczi Ferenc ifjúságában évekig lakott a régebbi palotában, ezt emléktábla rögzíti: „Ennek az épületnek a helyén állt a XVII. század végén az Aspremont-palota. Itt szállt meg gyakori bécsi tartózkodásai idején az 1690-es években II. Rákóczi Ferenc, az 1703–1711. évi magyar szabadságharc vezére.”

KL: Miben különbözött az érettségizett leány a dékáni kézfogásra érkezőtől?

SZM: Nagyon sok élmény gyűlt fel mögöttem. Zavartan érkeztem haza. Sok mindenen elgondolkoztam.

KL: Azt hiszem, az egész Újhold társaságból te vagy az egyetlen, akinek meglett – hála bécsi útjaidnak – a nemzetközi összehasonlítási alapja. Mert a többiek hiába éltek Pesten, a fővárosban, ez nekik nem adatott meg.

SZM: Nem. Ami Balázséknál Pesten a természetes érdeklődésből eredt, az nekem Bécs hatása volt. Először is rájöttem arra, hogy tulajdonképpen nem tudok semmit a világról. Csodálkoztam például utóbb azon, hogy apám elengedett nyugodtan, és senkinek nem volt kifogása, holott előző esztendőben gyilkolják meg a kis Dollfuszt, és itt már percek múlva látnivaló, hogy megindul a hitleri apparátus. De én ezt nem tudom, számomra ez mind itt derül ki. Itt már mindenki tisztában van vele, hogy a világ mozog, de nekem olyan határig lekötötte az érettségire való készülés a figyelmemet. Meg a saját mániáim, tehát a versírás, a novellairás, meg a játékok a lánytestvéremmel, akit apámék neveltek. Nem igazán lánytestvérem, csak nálunk nőtt fel, az Agancsos. Úgyhogy én körülbelül a színházi életnek a világát ismertem, meg a filmeket, meg a színdarabokat, és semmi más nem érdekelt. Magyarország politikája? Az biztosan nagyon jó.

KL: Szüleid csak tudták.

SZM: Biztos tudták, de erről nem beszéltek.

KL: Őket nem zavarta?

SZM: Először is egy teljesen külön világban, külön szobában éltem.

KL: De hogy kiengedtek?

SZM: Ők szemmel láthatólag akarták, hogy kimenjek. Mondom, apám azt mondta, nem akarom, hogy úgy nőjj fel, hogy Debrecen mindig a világ közepe maradjon neked. Tudnod kell, a világ óriási nagy. Csak az Isten tudja, hogy milyen sorsot szán neked, amilyen fura leány vagy. Ki tudja, mi lesz a sorsod alakulása, nem lehet, hogy nem ismersz tulajdonképpen semmit. Látnod kell a világot, mert a világ gyönyörű. Azonkívül benne élsz egy református majoritású környezetben, látnod kell a katolikus világot is, a világ nagy része katolikus. Ezt is meg kell ismerned. Egyáltalán, látni kell a világot. És nem csak tanulni, hogy volt egyszer egy Monarchia, nézd meg, milyen volt, nézd meg, ami még maradt belőle. De ezek akkor mind elmentek a fülem mellett, csak később helyezkednek el tudatomban. Kezdetben csak arra volt gondom, hogy a nyelvet megtanuljam, mert az nagyon hasznos lesz, amikor Willamowitz-Moellendorft fogom olvasni.

KL: Mert az kellett a klasszika-filológiához.

SZM: Persze, világos.

KL: És később sem beszéltek édesapáddal, hogy mit jelentettek a tapasztalataid?

SZM: Csak rám kellett nézni, mikor megjöttem. Egy más ember érkezett haza. Nagyon sok mindenen mentem keresztül, nem is kellemes dolgokon. Eleinte lépten-nyomon a nyelvtudásom korlátaiba ütköztem, míg meg nem tanultam jól a nyelvet. Az első évben ez még nem sikerült igazán, azért akarok visszamenni a másodikra. Ezért kerül arra sor, hogy a bécsi utakból rendszer lesz. Májusban mindig elmegyek, és októberben jövök haza.

KL: Tehát mindig csak a nyári szünetekben éltél itt.

SZM: Májustól októberig. Egyetlenegy kivétel lesz, amikor nem maradok októberig, mert apám telefonáltott a követségi barátaival, hogy küldjenek haza, mert kitör a háború. 1938. augusztus 30-án.

KL: És akkor indulsz haza?

SZM: Ugyanazon az Orient expresszen, amin Szobotka jön, anélkül, hogy ismernénk egymást. Szobotka jön Londonból, én Bécsből, egy expresszvonaton utazunk, én az egyik helyen, ő egy másikon. Senki nem tudja, hogyan alakul a jövő.

KL: És nem lett háború.

SZM: Persze. De utána már nem lehetett kimenni.

KL: Ezzel zárultak a bécsi nyarak. De közben egyszer fogtad magad, és hirtelen kiutaztál.

SZM: Az csak egy márciusi kirándulás volt, március 15-ét akartam itt tölteni. De március 12-én közbejött az Anschluss. Amikor megérkeztem, úgy megpofozott az igazgató, hogy feldagadt az arcom. Ő jobban tudta a történelmi eseményeket, mint én.

KL: És ez a véletlen, hogy idevetődöttél, éppen amikor Hitler bevonult, hogyan jött össze?

SZM: Maréze régen nem írt. Kimondhatatlanul vágytam, hogy meglátogassam őket. Nem tudhattam, hogy közben le volt tartóztatva.

KL: Még az osztrák érában?

SZM: Igen. Házkutatás volt náluk és a vádemelés megtörtént. Úgyhogy nem jó helyre jöttem én akkor. Amikor megkapta a táviratomat, hogy érkezem, már nem tudta megakadályozni az utamat. Elibém jöttek, majd kergettek rögtön haza. Honnan tudhattam volna, hogy a barátaimmal valami baj van? Hogy ő osztrák akar maradni, nem akar német lenni. Meg volt elégedve azzal, hogy Ausztria Ausztria. Az épület egy része szálloda volt, és hát persze neki rengeteg vendége volt, olyan vendége is, aki követségi alkalmazott. Megérkeztem, és elég zavaros volt a szobák egy része, mert házkutatás után voltunk.

KL: Ott még azért lakhattál, amíg itt voltál?

SZM: Addig, amíg fel nem raktak a vonatra és haza nem kergettek.

KL: Akkor te láthattad a bevonuló Hitlert?

SZM: Igen, '38-ban.

KL: Milyen volt?

SZM: Fehér. De nagyon féltém.

KL: És apád mit szólt?

SZM: Azt, hogy így jó.

KL: Mert akkor már hazaértél.

SZM: Nem azért, hanem apám szerint erre mind szükségem volt. Tudta, most már ezentúl mindig oda akarok menni. Mondta is apám, ez nagyon természetes, mikor menjek, hetvenéves koromban? Majd ő beszél a minisztériumi ismerőseivel, hogy kimehessek. Nem mehetett könnyen, apámnak komoly kapcsolatokat kellett igénybe vennie. De hát mondtam, mikor a háború majdnem kitört, akkor is a magyar nagykövetségről telefonálnak, hogy most már tessék hazamenni, mert mire észreveszem, internálnak.

KL: Igen, mert az akkor már Ostmark, Németország része, az már nem játék.

SZM: Igen.

KL: Az Orient expresszsel végleg elhagyod a háború előtti bécsi nyaraidat. De most még az első évéd zárul. Az IBUSZ-utazás.

SZM: Amelyik azzal telt, hogy egy nagyon szigorúan összeállított programon vettem részt, aki nem jött el, az saját magának tehetett szemrehányást, én az összes programra elmentem.

Bécsi nyarak 1936–1938

KL: És a következő esztendőben ugyanígy befizettél?

SZM: Nem volt nekem pénzem, csak akkor az egyszer. Kiderült, hogy az igazgató észrevette, hogy állandóan ott vagyok az órákon, azonkívül nem hiányzom soha egyetlen hivatalos tennivalóról sem. Egyszer megkérdezte tőlem, tudja, hogy én most egyetemre fogok járni, de nyáron csak szabad leszek, és szemmel láthatólag szeretek kint lenni, élvezem ezt a létformát, már az sem baj, hogy valakivel egy szobában lakom, amenny-

nyiben ő ajánl nekem olyan munkalehetőséget, amit el tudok végezni, itt lehetek májustól októberig, és nem kellene fizetnem semmit, mit szólnék hozzá. Nem vendég leszek, fizikai munkát kell végezni. Azt, ami éppen adódik. Ez persze teljesen szabálytalan, a törvény tiltja. Mert pénzt nem adhatna, erre nem marad nekik. De ha nekem megéri így, fizikai munkával, hogy itt lehetek nyakig ebben az osztrák világban, itt élhetek közöttük, ha ezt vállalom, akkor jöhetek májusban. Persze, hogy jöttem. Az egyetemen pedig mindig megkértem, hogy áprilisban letehessem a második félév összes kollokviumát, így időben kimehettem.

KL: Az útiköltséget te fizetted?

SZM: Persze, mindent én fizettem, ha volt zsebpénzem, akkor volt, máskor meg egyáltalán nem volt egy fillérem se. Kinek volt pénze akkor?

KL: És végül mi lett a munkád?

SZM: Hogy mennyire tudtam a nyelvet, aszerint változott. Eleinte konyhalány voltam. Aztán már takarítottam, karrieremnek nagyon magas pontján pedig bemehettem a hölgyekhez is, az öregasszonyok szárnyában. Apróbb szolgáltatokat intéztem mellettük. Nagyon kellemes öreg hölgyek voltak, akik úgy beszéltek, mint Nataly von Eschstruth, meg Courts-Mahler hősei. Gyönyörű szép monarchikus szókinccset tanultam tőlük. Amikor hazamentem, akik igazán tudtak németül, elájultak, mert mondjuk száz évvel régebbi nyelvhasználattal beszéltem, de nagyon elegánsan és gyönyörűen. Szerettek a hölgyek, én meg nagyon élveztem a szolgáltatukat.

KL: Társalkodónó lettél mellettük?

SZM: Takarítottam. Mindig azt csináltam, amit kellett. Egyszer elküldtek az árverező-csarnokba, vegyek egy vedret. Az Eimer és az Eiter, a két szó nagyon hasonlít, az egyik azt jelenti, hogy *vödör*, a másik meg, hogy *genny*. Úgyhogy gondolhatod, milyen hatást keltettem az emberek között, amikor gennyet akarok venni a csarnokban. Aki az árverést bonyolította, egy feloszlott háztartási boltos kereskedőnek a vödreit árusította, gondolhatod, hogyan örült nekem.

KL: És végül megvehetted?

SZM: Persze. Nagy derű lehetett, de én egyáltalán nem értettem, hogy mi a bajuk. Törtém még a nyelvet, de akkor is mondtam, ha nem tudtam pontosan. Borzasztó bátor voltam. Tulajdonképpen önbizalom kérdése egy nyelv, hogy meg merem-e kockáztatni, hogy nevetnek rajtam, és azt, hogy nagyon sokáig tart, amíg megértenek. De akartam. Különben is, az indogermán nyelvészet nekem nagyon rokonszenves volt. Az egyetemen akkor tanultuk a latinhoz. Egyszerre mindaz, ami a középiskolában még nem volt annyira világos, az teljesen világossá lett. Úgyhogy lassanként kezdtem nemcsak beszélni a nyelvet, de differenciáltan beszélni. Részint a hölgyeknek a kicsit archaikus, árnyalt beszédével, részint önmagamnak a nyelvi kultúrájával.

KL: És hányadik évben érezted azt, hogy most már megy?

SZM: A harmadikban. Annyira jól megtanulok németül, hogy német verseket is írok.

KL: És hogyan érezted magadat ebben a környezetben? Ki volt ottléted meghatározó személyisége?

SZM: Szerettem az igazgatónőt. Nagyon érdekes és szép viszonyulás volt köztünk. Miután nem mehettem ki többet, ameddig lehetett, mindig leveleztünk.

KL: Hogy hívták?

SZM: Azt hiszem, ezt a nevet nem adom ki, ez az ő személyi joga. A regényben úgy fog szerepelni, miután Maria Teresia volt a keresztnéve, ahogy becéztük, Marézének.

KL: Túlélte a háborút? Később találkozatok?

SZM: Amikor először lehetett utazni, ötvenhatban eljöttem megkeresni. Hallottál arról a bizonyos íróhajóról.

KL: Az úgynevezett íróhajón, amivel írók kirándulhattak Bécsbe, a politikai „olvadást” bizonyítandó, te is rajta voltál?

SZM: Hogyne. Tibort akkor rehabilitálták, és akkor vették vissza az Írószövetségbe is, és az egyszerűség kedvéért engem is visszavettek, mert én abban a percben, mikor őt kizárták, soha többet nem mentem oda.

KL: Téged nem is zártak ki?

SZM: Én kizártam magamat, nem mentem sehová nélküle. 1956-ban még nagyon furcsán nézett ki Bécs, alig akartam ráismerni. Maréze sem volt már az igazi. Mindenki, a város is és az emberek is viselték a háború nyomát. Azért nem volt egyszerű Hitler szövetségésének lenni nekik se. Ennek az országnak. Mikor a német visszavonul, mindent elvisz Bécsből.

KL: De azért a bécsi emlékek továbbéltek benned.

SZM: Mindig eljöttünk ide, amikor már lehetett utazni. Tibor azért szeretett itt lenni, mert sose kellett figyelnie a közlekedésre. Azt mondtam, hogy erre, akkor eljövök erre, innen leszállok, itt átszállok. Nem kellett semmire figyelni. Utoljára '81-ben jártunk itt.

KL: Akkor voltatok ott a Konditoreiban, amit megmutattál. Az volt utolsó közös utatok. De térjünk vissza Marézéhez. Kihez kötődött még az ő révén?

SZM: A katolikus lányok idejártak a Gertrúd-templomba.

KL: Amit mutattál, a tizenkilencedik században egy gazdag kereskedő alapítványaként épült.

SZM: És később ő is nagyon megszeretett, a katolikus lányok gyóntatója, a páter. Nagyon sokat adott nekem. Utóbb kiderült, hogy apám írt neki levelet és elmagyarázta, hogy mit kér tőle. Ő mondta azt, hogy ez borzasztó, hogy egész héten dolgozom, és csak a vasárnapom szabad, amikor éppen szabad vasárnapom van, mert a cselédnek nincs mindig szabad vasárnapja. És akkor az is azzal telik, hogy pénzem nincs arra, hogy villamoson menjek, tehát gyalog megyek onnan, ahol lakunk, a XVIII-XIX. kerület középső részéről egészen a Dorotheengasséig, ami ott van a Grabenen. Utána pedig, mint az örült, nyargalok haza, mert teríteni kell ebédhez. Nem volna praktikusabb Istennel a Szent Gertrúd-templomban beszélni, és akkor van egy szabad délelőttöm is, és nem hiszi, hogy a Jóisten ne tudna ott is meghallgatni. De persze ez is apám felbujtása volt, mert ő mondta azt, meg kell, hogy ismerjem a katolikus parókiát, meg kell, hogy ismerjem a katolikus nevelést. Lenke nem volt az a kifejezett vallásos, egyáltalán nem volt az. A *Régimódi történetből* tudod, hogy egyik vallást sem tudta megtanulni. Amelyikbe született, reformátusnak, azt nem engedték megtanulni, és a katolikus meg úgy vállalta, hogy azt mondta, nem hajlandó letenni semmifajta vizsgát. Kezébe adtak egy gyertyát, és azt mondták, hogy most már római katolikus vagy. A vallási nevelésem teljesen az apám kezében volt. A pátert nagyon megsirattam, mikor meghalt.

KL: Hogy tudtad meg, hogy meghalt?

SZM: Maréze testvére volt. Ez egy katolikus család volt.

KL: „*Mintha fivér és nővér a maguk sajátos világában mást látnának és érzékelnének, mint mi*” – írod *A nő, aki hisz* című elbeszélésedben, amit én közöltem „Részlet a Für Elise című életrajzi regényből” alcímmel az *Új Holnap* 1996. novemberi számában. Ami az Anschluss rettegéssel teli pillanatát rögzíti.

SZM: Amikor Maximiliánt, az egyik lánynak a vőlegényét várjuk, ő az, aki segít nekünk pucolni a babot az asztalnál.

KL: És ezzel az idegességet levezeti egy kicsit.

SZM: Nem. Másnap főzni kell, bab lesz. Különb is, mindig dolgozni kell. Olyan nincs, hogy ne dolgoztunk volna. Nagyon sokat tanultam én mindenféle tekintetben. Nagyon. Majd benne lesz a *Für Elise*-ben, remélem.

KL: Míg élt, vele leveleztél?

SZM: A gyóntatóval nagyon ritkán és formálisan. Főleg üzentünk a Maréze leveleiben. De mással igen. Az öccsével például. Akit meg is írtam már, az a rész készen van. Maréze öccse gyermekparalízis áldozata, aki hiába nyomorék, csak felemelik és beteszik egy páncélosba, azt tudja vezetni nyomorekként. Mielőtt kiment volna a frontra, akkor megházásodott. És amikor megtudta, hogy a felesége gyereket vár, akkor megírták, hogy én leszek a keresztanyja. Van tehát egy osztrák keresztgyerekem, akiről nem tudom, hogy hol van, akiről nem tudok semmit, akinek a nyomát elvesztettem. Találsz a verseskötetemben egy születésnapra írt verset, amelyben a Maréze unokaöccsének a gyerekeről gondolkoztam el.

KL: Az 1949-es *Vissza az emberig* című kötet záródarabja: *Vers János születésnapjára*. Az apa, a tolókokcis fiú az idézett részletben is szerepel Péter néven. Mennyi van meg a regényből?

SZM: Nagyon kevés. Ez a regény teljesen másképpen alakult, mint ahogy én gondoltam, ennek társadalmi háttere volt. Végül is nagyon sokat végiggondoltam és helyére tettem. Az egész regényt úgy szeretném felépíteni, ahogy a lovasiskolát, ahol a lipicait képezik. Először jön egy teljesen tanulatlan csikó, és megtanul járni, mert járni sem tud. Ez lesz a '35-ös esztendő. '36 a pas de deux, előre kell lépni belőle. De a végén, aki elmondja, az a még mindig nagyon fiatal nő, az már tudja, hogy aki eddig magát képzelte a világ közepének – nem a világ közepe. De ezt az emberiség is már megtanulta.

KL: Mikor kezdted szabadon szétnézni Bécsben?

SZM: Mikor már cseléd voltam, és szabadnapom is volt.

KL: Ezek a vasárnapok.

SZM: Szerdán délután is volt, szerda és vasárnap.

KL: Cselédként hol laksz a házon belül?

SZ: Az öreg hölgyeknek a szárnyán.

KL: És van saját szobád?

SZM: Volt. Akkor már dolgoztam, odatartozom a stábhhoz.

KL: Csak egy évig, amíg „úr” voltál...

SZM: ...igen, akkor kellett megosztanom idegenekkel a szobámat, amikor már cseléd voltam...

KL: ...akkor már megmaradhattál magadnak. És el tudod mondani, hogy milyen cselédnek lenni?

SZM: Hogy a csudába ne, persze. Először is, soha életemben olyan szabad nem voltam, mint akkor. Senkinek beleszólása nem volt abba, hogy ha egyáltalán van pénzem, amit hazulról hoztam, keserves angolórák vagy latinórák adása révén, mit tegyek vele. De hát megdolgoztam azért az óráért, hogy ne szóljanak hozzám. Mert azért sűrűsödött a világ körülöttem, és ebben az intézményben minden évben újabb és újabb csoportok érkeztek, körülöttem tárgult a világ.

KL: És végül zárult.

SZM: Mert annyira a legrosszabbra voltunk elkészülve, hogy én nem is hittem, hogy a háború végét megérheti ember. És itt kell megemlítenem a Spinnerin történetét.

KL: Az általam közölt részletben Maréze meséli el nektek a történetet.

SZM: Rendszeres beszélgetések folytak a nagy asztalnál, néha valamilyen könnyebb munkát végeztünk, ami a háztartáshoz kellett. Rengeteget beszélgettünk, s aztán egyszer valaki szóba hozta, de ezt majd meg akarom írni a *Für Elise*-ben, tehát nem fogom most részletezni. Szóba került, hogy mindenhova mehetünk kirándulni, mindenhova most már szabad, mert a várost ismerjük, a nyelvet tudjuk, mehetünk, de a Spienerinhez soha. Azt se tudtam, mi a Spinnerin. És akkor elmondták azt a legendát, hogy a Wienerbergen, ahol bejössz Bécsbe, van egy emlékmű, jól sikerült utánczat, nem nagyon régi, még Ferenc József

idejéből.² Azért van a Trieszti úton, mert onnan indultak és oda érkeztek vissza a szentföldi zarándokok. A Spienerin, tehát a fonónó elengedte a férjét Jeruzsálembé, de ő maga ott maradt az úton, utánanézett és elkezdett fogni, és aztán elkezdett gombolyítani. Végezte ezeket az ősrégi mozdulatokat, és a legenda szerint ott is halt meg, a férje egyébként elesett a Szentföldön. Megtudta a halálhírt, de nem moccan el, hanem még ezután is várta vissza a halottat. Nagyon megható történet. Mi meg akkor a fiatal barátságoknak abban a szent szakaszában éltünk, amikor mindenki mindenkiért meg akart halni, a barátaiért elsősorban. És mindenki más nemzetnek volt a gyereke, és olyan reális volt az, hogy elmegy valamelyik lovag a Szentföldre, és nem érjük meg a háború végét. A háború akkor már úgy érződött, mint karácsonykor a fenyőtűnek az illata. Persze azonnal mindenki összebeszélt, hogy megyünk és megkeressük a Spinnerint. Éjszaka mindenki kiszökött a szobájából, és elmentünk a lehetetlen helyre. Máig sem értem, hogy bírtuk a távolságot. Valamelyik fiú szervezte meg, Jirzsi, a lengyel. Egyszerre csak ott álltunk ennél az emlékműnél. Előbb vagy utóbb háború lesz úgyis, de aztán majd találkozunk. És megfogadtuk, itt fogunk találkozni. Nagyon hosszú időbe telt, ameddig egyszer, amikor már foglalkoztam Bécs várostörténetével, mert nagyon érdekelt, hogy mibe szerettem én bele ilyen határig, olvasom, hogy ez tulajdonképpen az ősi kivégzőhely volt. Ide hozta ki a kivégzésre várókat a hóhér. Hogy miért állították, a halottak szellemének az engesztelésére, vagy egyáltalán a nyilvános kivégzés borzalmának az enyhítésére, vagy a halottak emlékére, vagy a halottak bűneinek az eltörlésére. Ez bizonytalan, de ezért állították ezt a Krisztus szenvedését ábrázoló, tulajdonképpen egy nagy monstranciát utánzó szobrot. Hosszú ideig gondolkoztam, hogy a *Für Elise*-nek az lesz a címe, hogy a Spinnerin, de nálunk a *fonónó* akusztikusan nagyon nem jól hangzik. Nem tudom, érzed-e? Az asszony, aki fon. Aztán rájöttem, hogy nem is jó. És nem is arról szól. A *Für Elise* arról szól, hogyan képzik a lipicaiakat.

KL: És miért lett *Für Elise*?

SZM: Mert amikor a háború kitörése előtt utoljára mentem elbúcsúzni a várostól, és ott álltam a téren, nagyon későn, megint kiszöktem, és megint végigjöttem azon a végtelenül hosszú Währingeren, mert az utcától is búcsúztam, minden háztól külön elbúcsúztam. Akkor augusztus 30-án nagyon meleg nap volt, az ablakok nyitva, a rádiók szóltak, akkor még nem volt televízió, és ez volt az utolsó, amit hallottam még. Potyogott a könnyem és búcsúztam magamtól, mert biztos meg fogok halni ebben a háborúban, és akiket szerettem, azok is meg fognak halni. És közben hallom a *Für Elise*-t, és akkor arra gondoltam, hogy ez a leitmotív, ez a szelíd és biztató és enyelgő dallam mennyire nem illik ehhez a hangulathoz. Mindahhoz, ami most ránk következik. Mi most belépünk abba a háborúba, amit én egyszer már átéltem a születésemkor, legalábbis az utórezgését. '17-ben még folyt a háború, rettenetes ütközetek voltak. Különösen véres volt a '17-es év, amikor én születtem. De nem hittem volna, hogy újra szembetalálkozom vele. Tudtam, hogy jön a háború,

2 Az Ember Mária készítette Bécs útikönyv a következőt írja: „*Spinnerin am Kreuz (Triester Strasse 52.)*. A Wienerberg magaslatán áll a város legrégebbi gótikus emlékműve. A Stephansdom építője, Hans Puchsbaum keze munkája ez a 16 m magas kőoszloprendszer, amely voltaképpen szentségtartóra emlékeztet. 1450 táján készült. Baldachinjai alatt későbbi, barokk szobrászati munkák Krisztus megkorbácsolását, töviskoszorúzását, az »Ecce homo«-jelenetet, valamint a keresztre feszítést ábrázolják.” (319. oldal). A Wikipédia alapján kiegészíthetjük: az első szobrot 1375-ben állították itt, ezt 1446-ban rombolták le, 1452-ben helyreállították, ez 1606-ban megsérült, 1624-ben állították helyre. E két pusztítást Hunyadi Jánossal és Bocskai Istvánnal hozzák kapcsolatba. Az 1683-as török ostrom után 1709-ben állították helyre. Jelenleg egy másolata áll a helyszínen, mert az eredetit múzeumba szállították a környezeti ártalom elől megvéendő. Szabó Magda utánzatnak tartja a szobrot, eredetéről ott is vitatkoztunk, az Ember Mária szövegével szemben saját verziójához ragaszkodott. A történetet, amelyet nekem elmondott, mint Maréze igazgatónó elbeszélését az általam közölt könyvrészletben írta meg.

és senki nem fogja tudni kikerülni. Úgyhogy nem tudtam, hogy ki lesz közülünk a nő, aki fon, és aki visszavár valakit. Legkevésbé sem gondoltam azt, hogy én lennék. Érdekes módon ezt a szerepet sose azonosítottam önmagammal, sose láttam magamat olyannak. Sokkal később, amikor majd férjhez megyek valóban, akkor éreztem meg ezt a valamit, hogy mindig visszavárok valakit.

Megbeszéltük, hogy aki életben van, az jelentkezik ott az Adrianeumban. De hát ezt meg fogod tudni a regényből, ha egyszer elkészül. Benne lesznek. De hát olyan sokat nem lehet belevenni, annyi mindent, amennyi történt ezekben az években.

KL: Terjedelmi okokból, kompozíciós okokból?

SZM: Szorosnak kell lenni. Ütni kell. Mert egy gyerek megy ki, aki *Színházi Élet*-sémákban gondolkodik, és nem is érdekli semmi, csak az irodalom. Aztán szépen rájön arra, hogy az úgy nem megy. Mert nem egyedül van a világon. Nem ő az egyetlen, és nem az ő sorsa körül forog az összes világrész. Nem, a világ önmaga körül forog, és ő csak a világnak egy része. Ezt meg kell tanulni.

KL: Ez melyik fázisa a lipicainak?

SZM: Az a mozdulata a lónak, mikor a két patáján áll.

KL: Így szokták megszobritani őket.

SZM: Igen, ez a záró, ez az utolsó produkció. Én nem tudtam, hogy meg tudom-e egyáltalán csinálni. És ma se tudom. Ameddig meg nem haltam és nem értékelik, honnan tudnám? Akkor azt tudtam már, hogy ha rákerülne a sor és lesz hozzá erőm, akkor szeretném beteljesíteni. Számomra, ha magamat értékelem, és magamat próbálom elhelyezni önmagamban, akkor nekem ez a pillanat. Éreztem, hogy nekem mindezt végig kellett csinálni egy nagyon bonyolult külső-belső világban.

Eljegyzés Bécsben

KL: Közben itt neked volt egy vőlegényed. Mikor ismerkedtél meg vele?

SZM: Cselédkoromban. Akkor még nem járhatok az emberek közé, ha az intézeti fizetőknek vendégük jön, akkor legfeljebb bevihetem nekik az üdítőt vagy a süteményt, de nem maradhatok ott, mert énnekem ezt a cselédi sorsom nem engedi. Megyek vissza a konyhába. Az más kérdés, hogy azt mondja a testvére, hogy a fivére nagyon szeretné, hogy ha bemutatná nekem, mire azt mondtam, kérem szépen, én nem rendelkezem az időmmel, semmi problémám nincs, de az igazgatónótól kell megkérdezni, hogy nekem tulajdonképpen mit szabad, mit nem. Aztán a harmadik évben már nem volt semmi probléma vele, akkorra már ismerősök lettünk.

KL: Ők is osztrákok voltak?

SZM: Persze. Azért volt kollégista, mert nem bécsi volt. Egy esztendeig még ott lakott, utána abszolvált és bíró lett. Itt maradt Bécsben, itt ment férjhez. A testvére kémiaát tanult. Ott találkozgattunk a Kémiai Intézettel szemben, abban a parkban, ezt is mutattam neked.

KL: Hogy hívták ezt a parkot?

SZM: Annak nincs külön neve. Az olyan bozótos rész, részint magától nő. Ott vártam rá nemegetszer.

KL: És ők vallásilag?

SZM: Mindenki katolikus volt.

KL: Hozzámentél volna egy katolikushoz?

SZM: Persze, hogy hozzámentem volna.

KL: Aki nem ért az irodalomhoz, nem érdekli, és kémikus.

SZM: Apám szerint ez teljesen komolytalan dolog. De ez most egy másfajta játék, ő semmiben nem akadályoz. Az idő úgyis véget fog vetni ennek, csak hagyni kell. Nagyon örült az eljegyzésnek, ebben a világban nem lehet szabadnak maradni. Mert különben ha hazajössz, esetleg esztelenül belemegy egy házasságba, itt maradsz özvegyen, vagy itt leszel egy gyerekkel, mindenképp boldogtalanul. Most meg izgulhatsz, viselheted a jegygyűrűt, nagyszerű. Ha országhatárok és törvények vannak köztetek, nem tudtok találkozni. Házasságról szó sem lehet, csak ha a háború lezajlott. Ha happy end, akkor milyen nagyszerű. Ha nem happy end, akkor nem történt semmi. Majd kihevered valahogy. Kész. És aztán nem is kellett semmi tragikusnak történnie. Csak az első komoly irodalmi találkozásoknak, mikor majd megtalálom a baráti körömet már Pesten. Esztendőik múltával sokkal kedvesebb lesz az irodalom, mint ez a szerelem.

Már akkor is volt egy pillanat, amikor egy kicsit én is meghökkenem egy dolgon. Kint voltunk Schönbrunnban, sokat sétáltunk akkor és valamilyen Erzsébet királyné-kiállítás volt éppen. Megláttuk a plakáton a királyné szépséges arcát, és egyszerre szólaltunk meg. Gerhard azt mondta: *die Kaiserin*, és én ugyanabban a pillanatban: *die Königin*. Ez volt az egyetlen olyan pillanat, amikor nagyon komoly lettem. Elgondolkoztam, hogy ha ez a házasság létrejön, és nekem gyerekeim születnek, akkor ez a gyerek az osztrák igazságot fogja tudni, vagy a magyar igazságot? Egyáltalán nem attól tartottam, hogy katolikus vagy református lesz-e. Hanem a magyarságtudat nyugtalanított engem, hogy ennek a gyerekeknek a történelmi oktatás más igazságot fog rögzíteni. Ha Ausztriában van, márpedig hol legyen, mikor az apja fogja örökölni a vegyészeti gyárat, amit jelenleg az ő apja vezet, és ami miatt Gerhardnak kémikusnak kellett lennie, hogy legyen, aki átveszi ezt a vegyi üzemet. Akkor megijedtem, de ez az egész Gerhard-ügy tulajdonképpen az Újhold megtalálásakor elkezdett erősen halványodni, mert ott találkoztam egy csomó emberrel, akiknek éppúgy az életük közepe az irodalom volt, mint nekem. És akkor a kémiai laboratóriumnak a gázai és füstjei eltűntek, a kapcsolat szépen elkezdett fonnyadni. Az ő részéről nem.

KL: Az eljegyzés, az mikor volt?

SZM: Az Anschluss évében, de előző esztendőben, tehát '37-ben már mindkét garnitúra szülő tudott róla.

Apám írt az igazgatónőnek, hogy nyomozzák le ezt a szívszerelmet, mert neki semmi kifogása sincs ellene, de tudni akarja, ki lesz a jövődöbeli veje. Apám gondos levelező volt. Az igazgatónőtől is megkérdezte, hogy tulajdonképpen ki akarja elvenni a lányát, és a paptól is. És megkapta a megfelelő referenciákat mindkét helyről. Náluk nőtt fel iskolás évei óta a lány. Ismerték a családot. A szülők jártak a lányukhoz, hozták mindig magukkal a fiukat is.

KL: A levelezésről csak elbeszélésből tudsz?

SZM: Apám mondta, persze a pap is mondta, mindenki mondta.

KL: Apád halála után nem került kezedbe a levelezésük?

SZM: Nem, az nem maradt meg. Nem hiszem, hogy apám örült volna annak, hogy ha a személyemet érintő levelezés a kezembe kerül.

KL: Ezt még ő semmisítette meg, vagy a bomba és a háború?

SZM: Nálunk nem volt semmi baj. Leesett egy akna a Déri Múzeumra, én a harmadik szobában ültem, az ajtók és az ablakok nyitva voltak. Én átrepültem a szobában, és ott találtam magamat a konyhánk kövén. Nagyot repültem, de egyéb nem történt. Az ajtókat betörték a fosztogatók, de nem volt háborús kár.

KL: Te ismerted az ő szüleit?

SZM: Igen, azok még feljöttek Bécsbe.

KL: Ő nem ismerte a te szüleidet.

SZM: Nem. Neki nem lehetett elhagyni Ausztriát, pontosabban: akkor már Németországot.

KL: Ez már nem Ausztria, már Ostmark. És aztán már nem találkoztatok.

SZM: Mindkét garnitúra szülő azt érezte, hogy ennél jobb a világon nincs, mint egy hosszabb jegyesség, mert akkor legalább egyikünk sem csinál hülyeséget. Mindkettőnknek van valami legális kötöttsége, ami miatt nem kell a szülőknek kurta kötélen tartani minket. Egyikünk sem fog esztelen házasságot kötni, nem fog behozni egy idegen elemet a családba, mert hát az egyik katonaköteles, bármelyik pillanatban mozgósíthatják, és már azért borul a felleg Európában. Gerhard katonaként mint kémikus Velencében nagyon kényelmes laboratóriumban dolgozott. Mivel már jelentkezett a nyersanyaghiány, azzal foglalkozott, hogy lehet-e emberi étkezésre megfelelőképpen átalakítani a már meglevő, még eddig nem használt anyagokat. Tudtam hadifogolysorsáról is. A Vörösskereszten átcsempésztetett nekem még a hadifogságból is üzenetet.

KL: De ő nyugati hadifogoly volt?

SZM: Persze, Velencében fogták el. Neki borzasztó jó dolga volt. Aztán rögtön elkezdett keresni. Csak hogy engem kereshetett, mert közben ott volt az Újhold. És akkor én rájöttem arra, amit már mondtam neked, ami apámnak a fő problémája volt, hogy teljesen mindegy, hogy hogyan alakítom az életemet, csak – azt mondta – hogy lesz az, hogy ő a verset nem szereti, te meg a kémiát nem szereted, hát hogy lesz ez? A te életed az, hogy olvasol, írsz, beszélsz. Jó, jó, de hát ez hogy lesz? Mégis, miről fogtok ti beszélni? Mert a kémiában szegény hiába fedez fel akármit, az téged nem érdekel. Te meg alkothatsz, akár mint Goethe, akkor is mindegy, mert azt meg ő nem érti. Hát ez így nagyon kedves dolog. Attól félek, te nem Gerhardba lettél szerelmes, hanem Európába. Először Bécsben találkoztál azzal az Európával, amit te nem ismertél.

KL: És aztán ők normálisan leélték az életüket, vagy tartották a kapcsolatot? A volt vőlegényeddel, vagy a testvérével, aki bírónó lett?

SZM: Még egyszer találkoztunk. Jóval később. Amikor Rába Gyurka ivott nálunk éppen teát, és amikor kinyitottam az ajtót a csengetésre és találkoztunk. Akkor leforráztam a lábamat, és mondtam, hogy nem szerencsés, hogy senki nincs előkészítve az efféle.

KL: De ez már '56 után volt?

SZM: Erősen.

KL: Akkor már neked regényed is jelent meg?

SZM: Hát persze, hát hogyne, '59-ben már József Attila-díjat kaptam.

KL: Már befutott író voltál.

SZM: Ez őt nem érdekelte. Őt az érdekelte, hogy végül is ezen a Magyarországon, aminek olyan rettenetes híre volt külföldön, tulajdonképpen hogy érzem magamat, mert ez az én világképpemmel nem egyezik, se semmivel. Becsengetett, és azt mondta: eljöttem megkérdezni tőled, hogy ez most neked jó, vagy vigyelek. Mert ha neked nem jó, akkor viszlek.

KL: Ez egy tisztességes ember.

SZM: Persze. És akkor azt mondta Szobotka, hogy meghívlak benneteket ebédre a Pilvaxba, holnap menjetek el mind a ketten tisztázni ezt az egész históriát az erdőbe, és én 12-kor ott leszek az ebédnél. Aztán gyertek, mondjátok el, mire jutottatok. Akkor megkérdezte, hogy boldog vagyok-e, mondtam, boldog vagyok, és akarok-e változtatni, mondtam, dehoggy akarok, egyáltalán nem akarok. Nagyon rendes ember volt Gerhard, nagyon rendes, csendes ember volt. Azon mosolygok most, ha így visszagondolok erre, ez egy olyan szentségesen szép kapcsolat volt, hogy hihetetlen, aminél a bába az intézmény gyóntatópapja és az igazgatónője pedig a szülésznő.

KL: Egyásra vetült a múlt és a jelen.

SZM: Nem változtatott az életén, átvette az apja gyárát, ami maradt belőle a német megszállás után, és élte ő is a maga életét, aztán többet már nem beszéltünk és nem találkoztunk. Végül is megnyugodott afelől, hogy ezek szerint így döntöttem. Valahol az a vegyész végképp meghalt a számomra. A két férfi egyébként azon az ebéden nagyon jól összebarátkozott. Megszerették egymást, kölcsönösen mindegyik gratulált nekem, az egyik a másikhoz, a másik az egyikhez.

A vidéki tanárnő

KL: A bécsi nyarak közben itthon megszerezted a diplomát. Milyen szakon?

SZM: Egész pontosan: latin–magyar középiskolai tanár lettem.

KL: Debreceni egyetemi éveidben, meg utána, kezdő tanárságod éve alatt, az ostrom előtt részt veszel az irodalmi életben?

SZM: Nem, nekem semmi közöm nincs se a Csokonai-körhöz, se az Ady-társasághoz, egyáltalán semmilyen társasághoz.

KL: A híres debreceni Nyári Egyetemhez?

SZM: Nem, semmi.

KL: És a Márciusi Fronthoz?

SZM: Soha nem álltam velük szóba. Nekem ők túlságosan teóriaemberek voltak. És úgyse hittem, amit mondtak, mert egyszerűen lehetetlen az, amit ők álmodtak. Nem tudtam akceptálni. Engem is megkörnyékeztek, úgy mentem tőlük, mint ördög a tömjéntől. Kellott az nekem? Én ahhoz nem értek. Hagyjanak engem a latinjaimmal. Engem nem érdekeltek az agrárkövetelők. Egy cseppet sem. Ahhoz nekem el kellett olvasnom a *Puszták népét*, hogy elkezdjek gondolkozni. Az tényleg nagyon nagy hatással volt rám.

KL: Azt mikor olvastad?

SZM: Nagyjából akkor, amikor már elérhető volt, a megjelenése után. Az olyan volt, mint egy nagy ütés. Ennek ellenére nem szerettem ezeket a fiúkat, akik ennek a nevében agitáltak.

KL: Színház?

SZM: Az mindennap, mióta hároméves vagyok, mindennap. Apámnak a foglalkozásával járt. Azt mindig.

KL: Milyen volt a színház?

SZM: A színház nem tudom milyen volt, mert mikor még nem olyan volt, akkor nem arra figyeltem, csak azt néztem, hogy játék. Mikor meg már arra figyeltem, akkor ott voltak Horváth Árpádék. És hoztak egy csodálatos színházat, és ott volt a bámulatos Neményi Lili. Akkora énekesnő és akkora színésznő, hogy azóta se tudok jó lélekkel más Liza-alakításra gondolni, mint amilyet ő csinált abban a szerencsétlen *Mosoly országában*. Az valami bámulatos volt, egy nagy tragédia, a különállás, a helyzet fel nem mérésének a nagy tragédiája.

KL: Mikor doktoráltál?

SZM: '40-ben, abban az évben, amikor a diplomát kaptam. Előbb vagyok doktor, mint lettem volna a pedagógiai vizsgát. Mondom neked, én meg akarom váltani a magyar tanügyet akkor. Csak azzal foglalkozom, hogyan tudnám annyira kedvessé és igényeltté tenni a latint, hogy mindenki eufóriát kapjon a gondolatra, hogy éjjel-nappal latint kell tanulni. Nem érdekelt semmi más. A magyar irodalomnak borzasztó volt a professzora, Isten nyugtassa, az semmit nem adott nekem, semmit. A Pap Károly érdeklődése megállt Gyulai Pálnál, és már a *Nyugat* nemzedékét sem vállalta, amikor mi már József Attilánál tartunk, már amennyire lehetett.

KL: Debrecenben az irodalomban meddig jutottál?

SZM: A klasszikusokig. Hát hogy gondolod? Az volt gyönyörű, hogy el tudtuk mondani németül mondjuk Lessingnek az életrajzát. Vagy ismertünk valamit Grillparzertől eredetiben. Még az is szép, hogy német anyja volt a tanárunknak, és tudtuk, hogy van Rilke. Örültem, hogy Thomas Mannig eljutok a magam érdeklődéséből. Egyáltalán azt, hogy modern francia irodalom, onnan tudtam, hogy aki mellettem ült latinórán, az francia szakos volt, nem magyar, mint én. És akkor néztem, hogy ő miről beszél, mi van nála. Így azt, hogy ki az a Giraudoux, azt például tudtam. Amit ők tanultak, azt mindig megbeszéltük egymás között. Csak mindez nem érdekelt. Mondtam neked, én akartam lenni a magyar tanügy. Más nem érdekelt. Azt hiszed, hogy nekem volt időm olvasni? Annak a régi egyetemistának milyen volt az élete? El tudod te képzelni, hogy magyar szakon mikor adtak neked diplomát, akár az egyik tantárgyból, akár a másiktól, ha nem olvastad el az egész magyar irodalmat, visszafelé a kódexekig. Azonkívül finnt tanultam, ami teljesen ismeretlen volt, nem volt nekem időm. Most jut eszembe, hogy ha mégis volt, akkor meg össze kellett hoznom a tandíjat.

KL: Magánórákat adtál, korrepetáltál. De mi az, ami érdekelt?

SZM: Semmi nem érdekelt. A latinon kívül semmi, meg a régi magyar irodalom. Az érdekelt. Az nagyon. Hogy az hogy volt. Hogy indult el. Tudós és tanár akartam lenni. Azt is tudtam, hogy Kerényi kicsoda, rengeteget olvastam tőle. Elszánt kerényista voltam.

KL: Az, hogy Hankiss János, az összehasonlító irodalomtörténet világhírű professzora ott tanított, az neked semmit nem jelentett?

SZM: Nála középlatint hallgattam, mikor már nem latin, de még nem francia. Nekem közöm nem volt hozzá, de muszáj volt hallgatni. Ezek apám barátai voltak és bácsik. A saját professzorom is apám barátja volt és bácsi. A bizantológus Darkó Jenő. Mondom, meg akartam menteni a magyar tanügyet. Nagyon szerettem tanítani, és nagyon jól tudtam tanítani. Azt éreztem, hogy jó előadó vagyok, és azt is éreztem, hogy ha én magyarázom a szöveget, az más lesz.

KL: Végül is a diploma után kielégíthetted ebbéli igényedet.

SZM: Két évig, '40-től '42-ig tanítottam először Debrecenben. Ugyanott, ahol felneveltek, az Abigél iskolájában. Úgynevezett segéddíjas helyettes tanár lettem. Ez azt jelentette, hogy csak tíz hónapig kapok valami névleges fizetést, és nincs betegbiztosításom. De nekem az a gondolat, hogy a hajdani tanáraimmal együtt tanítok, akik öt éves koromtól 17 éves koromig neveltek, az teljesen természetes volt. És akkor jött Pirooska nagynéném férje, aki iskolaigazgató volt Debrecenben, a hivatalos lappal, és mutatta: Hódmezővásárhely keres latin-történelem szakos tanárt. De én nem vagyok történelem szakos! Mire Jóska bácsi: majd beiratkozol, és leszel mezei bölcsész, hazajössz vizsgázni. Nem szabad ezt a lehetőséget elszalasztani. Biztosan megválasztanak, nagyapád ott volt esperes, az apád ott járt iskolába, Békés megyeiek vagytok, a Szabókat ott jól ismerik. A békés-csanádi egyházkerület a szórvány magyarokat is ellátta, akik a románok közé kerültek. Nagyapámra volt bízva, hogy keresse meg a kint szakadt reformátusokat, akik már görögkeleti templomba járnak, mert nincs papjuk. Úgyhogy azon az egész délvidéken ismerték nagyapám működését. Pályázd meg!

KL: Milyen tanárságot pályáztál?

SZM: A Szabadság téren lévő Hódmezővásárhelyi Református Lánygimnáziumba. Ikertestvére volt ez az iskola a debreceni Dóczyknak, amelyik engem fölnevelt, és ahol éppen elkezdtem a tanítást. Pontosan ugyanolyan alkotmánnyal, ugyanolyan speciális református tantervvel és utasításokkal. A főnök egyik oldalon a tiszántúli püspök, a másikon pedig a szegedi tanterületi főigazgató. Aki időnként eljött ellenőrizni, el volt ragadtatva, gratulált és távozott.

KL: Később Németh László tanított ott.

SZM: Ő lett az utódom.

KL: És az elődöd?

SZM: Elődöm az elment, mert állást változtatott, a helye így megürült. Egész nyáron vártam, hogy most mi lesz, míg megkaptam az értesítést.

KL: Megkaptad, és tanítóttal '42-től Hódmezővásárhelyen.

SZM: Ahogy az *Abigél*ben ábrázoltam, '44. április elsejével a kultuszminiszter befejezte a tanévet, mert folyton bombáztak. Úgyhogy április elsején hazajöttem Debrecenbe, és attól kezdve megint ott éltem.

KL: Akkor hány óra volt a kötelező, hetente hány órát volt?

SZM: Nekem? 18. A férfiakat behívták katonának. Ennek a nemzedéknek ez a jelszava, hogy háború. Ez aztán annyi minden kellemetlenséggel járt. Apám unokatestvére volt a Bethlen-gimnázium fiúintézetének a hajdani igazgatója, akkor ment nyugdíjba. Úgyhogy ráért ő és a felesége, hogy mellettem a szülőhelyettes szerepét eljátssza, ami vidéken nagyon fontos egy nem kellemetlen külsejű fiatal nőnél, aki albérletben lakik. Ennek ellenére nehéz volt Hódmezővásárhely. Állandóan férjhez akartak adni, állandóan el akartak venni. Nekem ott igazán naiv barátnőim voltak. Egyik történelem szakos tanár, másik franciatanár, két fiatal nő, egyiknek sem volt még férje, mindenki gyorsan férjhez ment, ahogy én elkerültem. És nem mondhattam azt, hogy miért nem mehetek férjhez, és miért nem érdekel ott senki se. Ahhoz túlságosan csinos voltam, hogy ne tűnt volna fel, hogy a lányok férjhez mennek, és én mindig azt mondom, hogy nem. Annus néni, apám unokatestvérenek a felesége nagyon kedves vidéki asszony. Tudod ki lesz majd a veje? A néprajzos Tálasi. Varga Anikó, a másodunokatestvérem a felesége.

KL: Tálasi professzor a vásárhelyi Bethlen Gábor Református Főgimnázium német-tanára volt egy időben.

Sz.M: Varga Anikó meg az öreg Anikó, ezek ketten itt fondorkodnak, hogy engem férjhez adnak. Mert ugye, az nagy biztonság és nagy boldogság. De én meg nem szólhatok egy szót se.

KL: De nem is hordod a gyűrűt?

SZM: A nyakamban lóg, még csak az kellett volna, hogy meglássák. Hát hogy gondold? Minden lojális ember utálja a németeket. Hogyan magyarázzam meg, hogy ez a szegény Gerhard, ez osztrák. És ő is, családja is, meg az egész baráti köre úgy utálja az egészet. Hogy a pap se örült annak, hogy ő Ostmark lett, vagy Maréze se. Minderről nem beszélhettem. Nehéz idők voltak.

KL: Fiatal leány egy idegen városban.

SZL: Hallj érdekeset! Egyszer mostanában valaki jelentette, hogy egy hódmezővásárhelyi kollégámmal folytatott levelezésemet látta valamelyik vidéki múzeumszerűség kiállítótermében. Az üvegszemű leveleit. Az is el akart venni feleségül, de félttem tőle, mert a fél szeme üvegből volt. A szemüvege az egyik szeménél, amelyik élt, bepárasodott, a másikonál meg nem. Félttem tőle, és egyáltalán nem is akartam – nemcsak őhöz, senkihez sem – hozzámenni, de őhöz aztán végképp nem. Na, ő konzerválta a levelezésünket.

KL: Hogyan laktál Hódmezővásárhelyen?

SZM: Anyám vitt le, kivett egy szobát a Fekete Sas Szállodában, és onnan apám unokatestvérenek a feleségével mentek albérletet keresni, hogy közel legyen az iskolához. Kellemes legyen, ne legyen férfi, aki zaklathat. És megtalálták azt a nagyon kedves Mária asszonyt, akinek nagy volt a lakása és örült, hogy kap egy fiatal nőt. Elvált asszony volt, a nyolcéves kisfiával, magányos, és nagyon kedves. Nehéz volt akkor már a háborús körülmények miatt a beszerzés. Az étkezési dolgoknak, a háztartásnak a biztosítása mennyi apró fortéllyal járt. Jegyre ment minden. Nekem is külön kellett igényelni a tüzelőt, ami

sosem volt elég, mert a szobámban egy beteges vaskályhával kellett fűtenem. Emlékszel rá, amikor az *Abigél*-ben van egy olyan jelenet, hogy ott vacsoráznak, hát ugyanilyen vacsora volt nálunk a református lánygimnázium internátusában. Ahogy én a saját vacsorámat megettem, utána át kellett mennem velük, mielőtt lefeküdnének, az áhítatra. Ezután még mindig találtunk valamit a konyhán. A gazdálkodók ugyanis ételkészítésben fizették a gyerekek tandíját. Ami sokkal jobb volt nekik is, nekünk is. Életemben annyi disznótorosat nem ettem, mint azokon a háborús teleken.

KL: Tehát az *Abigél* az Hódmezővásárhely is?

SZM: Persze, mint ahogy a katolikusokkal való kapcsolatom is Hódmezővásárhely. A református gyerekek megkapták az áhítatot. De elgondolkoztam, hogy mit kellene csinálnunk a katolikusokkal. A latin miatt jöttek át hozzánk Szegedről, mert ott nem volt olyan gimnázium, ahol a lányok latinul tudtak volna tanulni. Ide jöttek át vizsgázni. Mi itt imádkozunk meg énekelünk, de a katolikus gyerek nem kap semmit. Az igazságtalanságát éreztem a dolognak. Én Mérleg vagyok, folyton ki akarok mindent egyensúlyozni. Arra gondoltam, ha a háború alatt, a bombázás veszélye idejében a református megkapja a maga papját meg áhítatát, meg a maga lelki gyomlálását, akkor a katolikus gyerekek is jár. Mert ő nem tud harmincöt kilométerre Szegedre hazaszaladni. Vegyük föl a kapcsolatot a jezsuitákkal, szemben van az iskolával a rendházuk, a másik oldalon, a Wlassich utcában. Az igazgató egy kicsit gondolkozott, egy darabig váratott a válasszal, aztán azt mondta, ha meg akarom szervezni, akkor menjek és beszéljek az atyákkal. El is mentem. Azt mondtam, csináljanak valami katolikus lánykört az én gyerekeimnek, mert akkor megszervezem őket, átviszem az áhítatra, meg haza is hozom őket. Nagyon meglepődtek, mikor megjelentem az ajánlattal. Kedvesek voltak, és életemben olyan gyönyörűséges könyvcserélő kapcsolatom senkivel nem volt, mint a jezsuiták könyvtárával.

KL: 1944 tavaszán még befejezitek a tanévet? Érettségiztettetek?

SZM: Még a nyolcadikosokat, az érettségiző osztályt leérettségiztettük, aztán mindenki ment szét. Borzasztó volt, mikor az utolsó esztendőben nem tudtuk a zsidó gyerekeket a törvénytől megvédeni. Akkor úgy érettségiztettünk, hogy rajtuk volt a csillag. Annyira szégyellte magát a tanári kar, hogy az iszonyat. Nagyon nehéz volt.

KL: Még lehetett érettségiztetni?

SZM: Hát hogye, na de hát utána... Akinek gettóba kellett, az ment a gettóba. Borzasztó volt.

Hozzánk bejárt a rabbi. Ki is kaptam miatta. Mert a rabbi körülbelül olyan vak lehetett, mint amilyen én volnék szemüveg nélkül, és öreg volt, és olyan magas volt szegény, mint akit beszótt a pók. És láttam, hogy bukácsol a takarékoság meg a légvédelem miatt alig világított folyosón. Mondtam, hadd vezessem, főtisztelendő úr. És akkor hivatott az elnök lelkész. Azt mondta, hogy először is egy zsidó orvossal járok moziba, másodszor pedig a rabbival sétálok karon fogva. Mondom, mind a kettő igaz. Nem feleségül megyek a katolikus orvoshoz, csak nagyon intelligens és szeretek vele beszélni, azonos ízlésűnk van. Nem tudtam egyébként, hogy nem járhatok katolikus emberrel nyilvános szórakozóhelyre. Ami pedig a rabbit illeti, mintha valami ilyesmit tanultam volna a reggeli áhítatokon meg a templomban, és egyáltalán, a neveltetésem előírja az irgalmat és a könyörületet. Az udvariasságról már nem is beszélek. Ez egy szent életű öregember, aki a maga részéről ugyanolyan, mint a nagytiszteletű úr.

Voltak forradalmi gondolataim, Jézus Krisztustól vettem, ha ugyan nem értem félre Jézus Krisztus tanításait, amelyik előír ilyeneket. Mondom, hát hogyhogy. Én minden reggel Bibliát olvasok, énekelünk és imádkozunk, és indul a nap. Akkor mégis engedjem, hogy ellessék az az öregember, és ki tudja, mi lesz a jövője. Nem örült neki. Aztán később

mint Hódmezővásárhely képviselőjével találkoztam vele. Ezt már halálom utánra mondom, tudod, amikor...

KL: ...világos...

SZM: ...amikor megírhatasz mindent. Úgyhogy mindent úgy hallgass, hogy halálom után lesz neked kenyered, amit megírsz, mert most nem lehet.

KL: Világos, világos, ez egyértelmű.

SZM: Arról nem beszélve, hogy ez az alak együtt élt az ő diakonisszájával, aki háztartását vezette mint pap gazdasszony. Ő szentéletű ember. De azt, hogy én a katolikus orvossal ott ülök a moziban, azt észre kellett venni. És nekem a nyakamban lógott a jegygyűrű!

KL: Jó és rossz emlékekkel térhettél haza, és aggodalommal a család, a város és a haza, valamint Gerhard sorsa miatt.

SZM: Hazamegyek Debrecenbe, elveszítjük a háborút, majd újra kezdődik az élet, és én az egyesült debreceni fiúgimnáziumba kerülök átmenetileg, mint tanár. Lányokat nem engednek a szülők az utcára, mert orosz megszállás alatt vagyunk.

KL: És mikor kezdtetek tanítani Debrecenben?

SZM: Karácsony után. Amikor a kormány megalakult. Odáig mindenki otthon tartózkodott. Mert októberben vége van ugyan a frontnak, de a helyzet azért még nem olyan igazi, ahhoz kell a kormány.

KL: Kik voltak ott a tanári kar tagjai, amikor megalakultatok karácsony után?

SZM: Én csak arra emlékszem, hogy Juhász Géza lett a tankerületi főigazgató. És valahogy őmellette dolgozott Kardos Laci, de Kardos Laci tanított is ebben az egyesített gimnáziumban. Én ezeket a tanárokat nemigen ismertem.

KL: Édesapád ebben a változásban semmilyen szerepet nem vállalt?

SZM: Nem, dehogya, ő amint elérte azt a lehetőséget, hogy mint tanácsos nyugdíjba mehetett, boldogan elvonult. Még a harmincas évek végén. Egész nap zenét hallgatott és olvasott.

Én akkor kezdtem megijedni attól, hogy Debrecenben az emberek mennyire nem tudnak semmit, amikor Ausztriából mindig úgy jöttem haza, hogy tele voltam információval, és mondtam azt, amit tudok. Debrecenben úgy néztek rám, mint egy őrültre. Majd azt mondta Gizella, a *Régimódi történet* Gizellája, hogy „és a csodafegyver”? Mondtam: nincs csodafegyver. És ha lenne, akkor is hiába. Van Churchill, akit Debrecenben Kurcinak hívtak.

KL: Minek?

SZM: Kurci, a hülye. Nem várhatod, hogy tudják ki az a Churchill és felfogják a jelentőségét. Ennekem Bécs hatása óriási volt. Ott tanultam meg rengeteg mindent, amiről otthon nem esett szó, bennünket nem érdekelt. Nálunk verset írtak, prózát írtak, szonetteket, meg zenét hallgattak, és minden karácsonykor el kellett olvasni a karácsonyi fejezetet a *Pickwick Papers*ből.

KL: És neked hogy jutott eszedbe, hogy a kormányhoz csatlakozz?

SZM: Nekem azt mondták, olyan osztályon leszek, ahol mindennap megyek színházba, és egyáltalán nem akartam az egyháznál maradni, mert azért behívni egy fiatal nőt, és kifogásolni, hogy egy katolikus orvossal megy moziba, azonkívül a rabbival sétál, azért a kígyó nem felejtí farkának vágását. Én a nagytiszteletű úrnak nem adhattam olyan feleletet, amelyet szerettem volna. Csak ilyet, amitől így is majdnem megütötte a guta. Mert Jézussal példálóztam, de nem óhajtottam az egyház keretein belül mozogni. Nem óhajtottam, hogy még egyszer valaki nekem megszabja, hogy kivel járjak moziba. Azt nem! Otthon is szabad voltam világeletemben. Apám 17 éves koromban kezembe adta a kapukulcsot, és azt mondta: az tőled függ, hova mész. Ha 17 év alatt nem ismertünk meg, akkor az a mi hibánk, és ha 17 év alatt nem alakítottad ki a magad jellemét, az meg reménytelen dolog.

Te felnőtt vagy, az életed a tied, te rontod el. Nekünk kell majd helyrehozni, de lehetőleg ne nagyon rontsd el. Nagyon jó barátok voltunk a szülőkkel. Nagyon értelmesek voltak. Apám totális közönye és kulturális megszállottsága kizárta a házunkból.

KL: S az ő baráti köre?

SZM: Neki nem voltak barátai, nem volt baráti köre. Egyáltalán senkivel nem érintkeztünk a családon kívül. Annyira utálta a jogot, és annyira utálta a saját tevékenységét. Amikor árvaszéki főhivatalnok volt, elvált szülők gyermekei fölött bíraskodott, az érdekelte, mert nagyon szerette a gyerekeket, imádta őket. Örök szemrehányás volt, hogy én miért nem szülök. Anyám pedig azt mondta üvöltve, hogy nagyon jól tudja, hogy semmit nem tud a gyerekének garantálni, semmit, a háborút elvesztettük, és mi az Isten csodájának komplikálná a nyomorultnak az életét, amikor nyilvánvaló, hogy író lesz. Elég komplikáció neki az. Nem. Elég volt nekünk a család viharzása. Látod, hogy a *Mézescsók Cerberusnak* milyen családi hátteret mutat. A Szabók megíratlan notológiája olyan abszurd, de nem lehet megírni a család miatt. Pedig abból egy hihetetlen történet sorozat kerekedhetne.

KL: És azt, hogy fölmész Pestre, azt hogy fogadták a szüleid?

SZM: Azt mondták, a harmadik királyfi is elmegy szerencsét próbálni. Próbáljam meg én is! Azt mondták, anyám mindennap megveti az ágyat, aztán mindig kiteszi számomra a tányért. Ha sikerem van, az nagyon jó, mert akkor Isten így akarta, ha nincs sikerem, akkor meg úgy jöjök haza sebekkel, hogy hazajövök, és nem változott semmi. Senki egy szót se szól. Azt mondták, nagyon fogsz hiányozni, mindig olyan jól mulattunk, és nagyon szerettük egymást. És akkor április 15-én részemről elbúcsúztam Debrecentől.

KL: És egy percig sem akartál visszamenni, amikor megaláztak a minisztériumban?

SZM: Dehogy, hát akkor már volt Szobotka, hogy gondolod?

KL: Együtt.

SZM: A, Tibor és Debrecen, Tibor és a vidék? Hát azt megírta a szerencsétlen ezerszer. Neki Pest volt az élete, ugyanúgy, mint Mándynak. Az ő hortobágyi pusztája a Nagykörút volt. Hát tehetek én róla, olyan volt, amilyen. Ő csak azt a házat szerette, amelyik abszolút olyan volt, mint egy angol otthon. A mi debreceni házunk? Persze, hazajönni, mint a ház fia, de addig is a Bikában lakunk, aztán hazamegyünk, lehetőleg gyorsan, minél hamarabb vissza.

Az Újhold vonzaskörében

KL: Ki érkezik Pestre, a tanár, egy tisztviselő, avagy már az író?

SZM: Úgy jöttem Pestre, hogy egy háromfelvonásos színdarabot is hoztam magammal, a *Vörös tintának* az őspéldányát, amiből később filmet csinálnak. Ezt lopták el tőlem, ahogy a kormányvonat megérkezik. Persze tévedésből. Ott téblábolok ügyetlenül egy tábla szalonnával meg egy óriási parasztkenyérrel, amit velem adtak, mert Pesten éheznek még az emberek. Leteszem, amit letehetek, és szorítom az iszákot, amiben az ennivaló van, hiszen nem garantálták az ellátásunkat, hogy a minisztérium Debrecenben verbuvált részlege kap is rögtön valami ennivalót. Nyilván kap előbb-utóbb, mikor kialakul. Jelenleg azt se tudták, hova vigyenek aludni bennünket. Elvitte valaki a kéziratot, azt hitte, hogy a csomagban a kenyér és a szalonna van. De nem.

KL: A Keletibe érkeztek?

SZM: Igen.

KL: És hol adtak nektek szállást?

SZM: Az első éjszakát valami bábszínházban töltöttük. Szerintem a Podmaniczky utcán. De lehet bárhol, mert én Pestet nem ismertem. Mikor kimentem éjjel a fürdőszobába, bele-

kerültem a bábok közé, és elképezed a helyzetet, jön a jéghideg áprilisi levegő, körülöttem az ostrom nyomai, s én előrenyúlok, tapogatózom – mert hiszen ismeretlen a hely – s egy bábfigurának fogom meg a orrát, a fejét és a parókáját. Hát a frász majdnem rám jött. Az még csak sokára lesz, amikor pontosan, szemben a minisztériummal, a Hold utcán egy ötös társbérletbe kerülök. A hivatali szobaablakom szemben volt a lakásablakommal. El tudod képzelni a helyzetet? A harmadik szobában laktam, innen is átjöttek rajtam, onnan is. A nagynéném, ha feljött hozzám, mindig azt mondta, na hallod, neked nem kell gardedám, az egész ház a gardedámod.

KL: És azok mind kollégák voltak?

SZM: Az egyik szintén minisztériumi tisztviselő volt, Ember Ernőnek hívták, tanár volt Debrecenben, a református gimnáziumban, és annak a nagy Ember Pálnak volt a leszármazottja, aki olyan híres volt a debreceni kollégiumban. Valahol mellettem Gizike lakott, a másikat azt nem tudom már ki volt, de az is valami tisztviselő. Nem a minisztériumban. Ez a minisztérium lakása volt, csak valamilyen módon, nem tudom, a hölgy idekerült. És még másik két társbérlet volt az udvari részen. Míg férjhez nem mentem, ezen az egy helyen laktam.

KL: Feljöttél Pestre. Az írókkal hol találkoztál?

SZM: Ültem a Simon László előszobájában, ő volt a szociáldemokrata államtitkár. És az volt a feladatomban, hogy aki jön az operából vagy a színházból vagy az írói világból, és ha olyannak látszik, hogy beengedhető, akkor kérdezzem meg, hogy akarja-e látni vagy nem akarja. Simon László az egyik debreceni egyetemistatársamnak és a barátnőmnek a sógora volt. Ő volt az, aki hozta a májat a Bethlen utcán, ordított rám, hogy nem jön Pestre? És akkor mondtam, ki visz fel engem? Azt mondta, az államtitkár. Pont annak kellene én? Kiderült, hogy ő az államtitkár.

KL: Kiket engedték imigyen be az államtitkárhoz?

SZM: Mind valamit kérni jött ide. Például így ismerkedtem össze hivatalosan Neményi Lilivel. Volt neki egy csodálatos Madách téri lakása, és nagyon szerettem volna látni, milyen egy színésznő otthona. Megnéztem. Csupa műtárgy volt, csupa antik bútor. Annyi jele nem volt annak, hogy színésznő lakik benne, azzal az erővel lehetett volna – mit mondjak neked – egy kínai embernek az özvegye. Se szalag, se plakát, se képek, semmi. Tünetmentes háziasszony volt. Attól kezdve össze jártunk. Nagyon boldog voltam, mikor nála lehettem.

A legborzasztóbb Füst Milán volt. Először azt hittem, bolond. Az arcát az arcképéről nem ismertem volna meg. Bejön egy férfi, nagyon ronda, és azt mondja nekem: szívem, nézze meg a bokámat. Mondom: mit csináljak? Fogta magát, nagyon sután, felhúzta a nadrágját és feltartotta a lábát. Nézzem meg a bokáját! Mondom: tessék megmondani, kit tetszik keresni, aztán végezzünk. Azt mondja, hogy ő az államtitkárhoz be akar menni. Be akarok menni a Lacihoz. Mondom jó. Akkor már nem Simon volt, Bókával akart beszélni. Én tényleg azt hittem, hogy sültbolond.

KL: És mi volt a bokájával?

SZM: Semmi. Azt mondta, adjanak neki pénzt, mert nem táplálkozik kellőképpen. Meg mindent adjanak neki, mert nagyon nehéz időket élt át. Utána nagyon kikaptam, hogy udvariatlan voltam vele, de mondtam aztán, válaszolva, azt javasolta, menjek el vele, és ő rak nekem máglyát, lelocsolja illatos olajokkal, arra ráfekszünk és meghalunk. Mondtam, tessék meghalni egyedül, mert énnekem egyáltalán semmi hangulatom sincs ehhez, különben is én nem vagyok Azraële Jókaitól.³ Erre meg ő nézett rám, hogy micso-

3 „Sazzal körül négy oldalon meggyújtá az összerakott máglyát, s mintha menyasszonyi ágyába lépne, gyönyörteljes, mosolygó arccal lépett fel annak párnáira, ott lefeküdt annak közepén, szemeit lehunyva, csendesen és boldogan

da Azraële Jókaitól, mert nyilván nem tudta, hogy hova tegye. Nem hiszem, hogy Jókait olvasott.

Lassankint mindenkit megismertem, mert mindenki bejött az államtitkárhoz, és én ültem a fogadóasztalnál, nekem kellett átengedni őket, én nem hagyhattam el soha a helyemet, mert én portás voltam.

KL: Kik dolgoztak még körülötted?

SZM: Szóllósyt, a zeneszerzőt ti is ismeritek, meg Fónyi, a festő. Ők voltak a Művészeti Főosztály, aminek én a tagja lettem. Az irodalmi referens Kardos László volt. Lengyel Balázssal is egy minisztériumban dolgoztunk. Meg Kálnoky is ott volt valahol. Nemes Nagy Ágnes is az épületben volt, a pedagóguslapnál.

KL: 1946-tól a *Köznevelés* című pedagógiai folyóirat munkatársa volt. Először kinek mutattad meg a verseidet?

SZM: Senkinek. Anyámnak.

KL: Jó, de itt, közülük?

SZM: Gondolhatod, hogy nyakig voltam mindenben. Kardos is látta a verseimet, most jut eszembe. Juhász Géza is látta, még Debrecenben, de egyik se talált benne semmit. Úgyhogy biztatásról szó se volt. Kardos azt mondta, hogy nagyon jól tudom a metrikát, úgyhogy érdemes fordítással foglalkoznom. De csak úgy melleleg mutattam meg, hogy ez is van, meg az is. Amikor más dolgunk éppen nem akadt. Nem érdekelt ott senkit. Őszintén szólva mindenkit a saját munkássága érdekelt. Balázs volt az egyetlen, akit a más munkája jobban érdekelt, mint a sajátja. Ő volt a született kritikus. És akkor aztán gondoltam, ugyan mit veszthetek? Háttha kiderül, hogy én is tudok verset írni. Nem olyan rosszak azok. Olyan lázas még nem voltam az izgalomtól, mint mikor a Centrálban először megláttam azt a házaspárt, akiről biztosan tudtam, hogy ők értenek hozzá.

KL: Hogy mentél a Centrálba?

SZM: Hívtak Balázst, hogy találkozzunk. Mert most alakul ez az egész fiatal közönség, állítólag én írok verseket, látni akarják. Én aztán reszkető szívvel megjelentem a Centrálban egy csomó verssel, és akkor belépett egy tüneményesen szép nő, mert az volt, ő volt az Ágnes a rengeteg szép szőke hajával, és azzal a különös állatszemeivel, tigrisszeme volt, tigrisszínű szeme volt. Nekem nem esetem Balázs, nekem a fekete férfiak sose voltak eseteim, de nagyon csinos volt. Együtt voltak nagyon csinosak. Örültem nekik.

KL: És ki volt még ott?

SZM: Akkor senki. Engem akartak megismerni.

KL: És ők ott el is olvasták?

SZM: Kézbevették és elvitték.

KL: És utána szétmentetek.

SZM: Majd Ágnes felhívott házi telefonon a minisztériumban azzal, hogy nocsak, nocsak. Nehéznek találtattam. Utána Balázs meg Ágnes hozta a vonzatát. Pillanat alatt találkoztam Ottlikkal. Vas Pistával meg Debrecenben.

KL: Az irodalmi napokon. Ő beszélt erről nekem.

SZM: Ott Balázsék is lent voltak.

KL: És Rába Gyurkával?

mosolyogva. Nehány pillanat múlva mind a négy oldalon fellobogott a láng, élesztve a könnyű, száraz kelméktől, s négyfelől összecsapva, mint egy égő hullám; lángmennyezetet képezett fölötte... És ő még akkor is mosolygott, boldogan, édesen. A repülő olajtól eltöltött levegő maga is meggyulladt, kéken világló tengerré válva; a máglya felett fehér füstfelhők kezdtek gomolygani, s ha olykor elhajta a láng a füstöt, ott feküdt a leány mosolygva, boldogan. A tűzbe vetett hárfa húrjai egyenkint pattantak le az égő rájáról, fájdalmas, reszkető hangokat adva, mintha ők sírnának ahelyett, aki meghal... Midőn az utolsó hárfa húr lepattant – az odalisk halva volt.” (Török világ Magyarországon).

SZM: Ő biztos, hogy nem jött kézni. Rába inkább kivágatja a nyelvét, de nem kér semmit se. Nagyon szeretttük őt. Főleg Tibor. Többet érintkeztem Rábával, mikor férjhez mentem, mint bármikor lánykoromban.

KL: És mondd, ti azt hogy viseltétek utóbb, amikor Rába és Ágnes megharagudott egymásra?

SZM: Sehogy, nem illett észrevenni. Erről nem beszéltünk. Balázsnak azért olyan gyenge már az egész testalkata, mert állandóan megpróbálta kiegyensúlyozni a dolgokat. Ő is a reformátusoknál nőtt fel. Féltél a haragos reformátusoktól, ők visszamenőleg büntetnek. Visszamenőleg a harmincéves háborúig. Rémes népség vagyunk.

KL: Te a Centrálba bejártál?

SZM: Minden héten. De csak addig, ameddig férjhez nem mentem. Erről Lakatos Pista tehet, a hülye levelezőlapjával. Amiben részvétét nyilvánította, amikor férjhez mentem. Hangsúlyozottan csak engem hívott meg a Centrálba, hát persze, hogy nem mentem el.

KL: Lakatos akkor mit csinált?

SZM: Ő volt a kifutófiú.

KL: A *Válasz* fedezte fel, a másik szomszédvár.

SZM: Nem vettük komolyan, valami 10 évvel, vagy mennyivel volt fiatalabb nálunk, gyerek még. Ott ólalkodott. Rába Gyurkát szerettük mi. Ágnes azért volt rá dühös. Mindenkire dühös volt, aki fiatalabb volt.

KL: S akkor már Rónay belejött ebbe a társaságba?

SZM: Bele. Nem nekem, az Ágneséba. Én Rónayról annyit tudtam, hogy később írt a *Freskóról*. S ezen nagyon csodálkoztam, hogy pont egy katolikus lapban kapok egy glóriát.

KL: És a későbbi Rónay-asztal?

SZM: Nem, az nem az enyém.

KL: És Kéry? Ő akkor a *Magyarokat* szerkesztette, majd utóbb a *Nagyvilágot*.

SZM: Jól tetted, hogy megemlítetted. Mondtam neked, hogy apámnak nem voltak barátai. Mindenesetre, mikor a szülők elbúcsúztattak minket, Kéry Lacit ugyanúgy a saját apja kísérte ki, akkor jöttem rá, hogy a két gyereket elengedik. Kéry Laci volt a fiatalabb. Én voltam az idősebb. Hát nevetni én őt nem láttam. De tudod milyen jó novellista volt?

KL: Ezt te mondtad, hogy kérdezzem meg tőle, ír-e novellákat, amikor még élt.

SZM: Nagyon jó novellista volt. Tudod, olyan angol humorú. Jó nyers-száraz. Olyan volt, mint a száraz italok.

KL: De akkor miért hagyta abba?

SZM: Annyi élete már nem volt. Tudod, milyen volt azokban az időkben a *Nagyvilágot* úgy szerkeszteni, hogy ne legyen belőle baj? És ott volt mellette az öreg Kardos, aki állandóan a körmére nézett, állandóan rettegni kellett Pánditól, hát hogy gondolod?

Tudod, mi volt nagyon nehéz helyzet az Újholdnál? Úgy taposták azt a pár fiatal. Olyan méltatlan és értelmetlen és rettenetes volt.

KL: Az Újhold fele meg kommunista volt. Írt oda Örkény, sőt szerkesztette is.

SZM: Ezek zavaros dolgok. Én nem vagyok az Újhold vezetősege. Én az Újhold egyik tagja vagyok, soha nem voltam benne a szerkesztőbizottságban. Soha semmiféle szerkesztőbizottságban nem voltam, nem is szerettem volna. Ennyi. Gyorsan, boldogan visszamentem és vezettem parányi háztartásomat, boldog voltam, hogy otthon lehettem. Tudod milyen volt Rákosiig, amíg a minisztériumban voltam, nem engedtek haza, csak este fél 9-kor. Az más, hogy kocsin küldtek haza, de inkább el se vittek volna. Borzasztó volt, soha nem volt semmi szabadidő. Aztán meg az iskolában dolgoztattak reggel héttől este hétig.

KL: És a kitagadott volt barátok?

SZM: Én nem álltam szóba azokkal, akiknek biztonságos volt az élete.

KL: Azoknak se volt mindig az.

SZM: Én ezt nem tudtam. Mert én nem álltam szóba a kommunistákkal. Én úgy dobtam ki Devecserit, hogy olyat nem láttál. A házassági tanúkat, aki összehozta ezt az ismerkedést. Hát mit gondolsz, kiszóltam neki az ablakon, hogy eriggy innen, mert nem engedlek be soha többé. Halálos ágyán láttam utoljára, mikor Somlyó könyörgött, hogy nem tud meghalni a bocsánatunk nélkül.

KL: És Somlyó?

SZM: Somlyó legalább eljött és bocsánatot kért.

KL: De akkor?

SZM: Olyan mocsok volt, amilyen csak lehetett. Miután sose vettem komolyan egészen, nem is vártam tőle mást. Somlyó olyan volt, amilyen. De Devecseri nélkül mi nem ismerjük meg egymást. Devecseri beletartozott a kettőnk életébe. És nem engem, de azt, aki állandóan szereplési lehetőséghez juttatta, és mindig nyomta előre, a boldogtalan Tibort mint az Írószövetség főtitkára kizárja az Írószövetségből? Ez a nyomorult? Hát csodálad, hogy úgy halt meg, mikor én megátkozom? Mint ahogy Keszivel sem lehetett érintkezni. Egy másik világnak voltak a szörnyci. Szegény Hajnal Annát is feláldoztuk. Nem lehetett, hát az olyan megszállott volt, és olyan elfogult lett. Amikor megírta a láncoskutya-verset Titórol, akkor szegény Annát is kidobtuk a hajórol. Ne maradjon köztünk senki. Nem tudod, hogy én nem tudok megbocsájtani?

KL: A minisztériumi megaláztatások után?

SZM: Előbb elvezényelték egy hatodik kerületi általános fiúiskolába, ahol földrajzot tanítok. Amihez nem is értek. Ha nem volnék író, és nem hazudnék össze mindenféle link dolgot, mondjuk Afrikáról, nem tudom, mit csinálnék. Így a gyerekekkel eljátszottam.

KL: Aztán már a Horváth Mihály téren tanítottál.

SZM: Ott meg még nehezebb volt, a tanszéknek dolgozni. Az a szerencse, hogy Egedi Máriával és azzal a tanszékkel nagyon jó viszonyban voltam. Ők Pálmai Kálmánnal rengeteget segítettek nekem, jót se felejték el soha, mint ahogy a rosszat se.

KL: Tudom, ezt te mindig szoktad mondani.

SZM: Könnyűvé tették az életemet abban a nagyon nehéz iskolában. Nekem nyilvánosság előtt előadni nem nehéz. Aztán azt úgy megfogalmazni, hogy 250 örült kommunista hallgatja, akiket azért fizetnek, hogy megtanuljon rajtam bírálni. És annak a támadását végignézni, az nem volt egyszerű. Azért a 250 forintért, amivel többet kaptam, mint más tanár, nagyon édeskeves volt. Tudod, mikor számon kérték rajtam, hogy hogyan lehetett azt mondani, hogy bánatos Arany János életének az utolsó szakasza, mikor Petőfi volt a barátja? És nem mondhatom az arcába, hogy attól még szegény Juliska meghal, attól még félig vak, azonkívül utálja ezt az egész dicsőséget. Jézus Isten, ezek a figurák!

És vasárnap, mondom neked, kellett volna kémjelentéseket készíteni, de sajnos én jelentettem, hogy senki nem jár a templomba, az osztálynak meg mondtam, hogy menjenek át a másik oldalra, ne ide a plébániatemplomba, mert nehéz hazudni nekem.

KL: A Mária utcai jezsuita templomba mentek?

SZM: Menjenek oda. Persze. Menjenek a Mikszáth térre, bánom is én.

Az osztályban az egyik gyerek elkezdett zsidózni. Tudtam, hogy nincs megkeresztelve, akkor folyt éppen a keresztelői előkészítése, a szülei nagyon rendes pártfunkcionáriusok voltak. Az asszony állandóan a Nőszövetségben, a gyerek teljesen szülői irányítás nélkül nőtt fel. Nagyon jó tanuló volt és okos gyerek. Mikor kiderült, hogy a zsidózásnak ő a központja az osztályban, előszedtem, szigorúan megbüntettem. Még nagyon közel voltak a meggyilkoltak, az egész Holokauszt. És berendeltem az anyját. Bejött. És kétségbeesve sírva fakadt, elmondta, ez a kérdés nagyon borzasztó a számára, mert a gyerek zsidó, és mindenkijét kiirtották, és szándékuk volt, hogy a gyerek előtt önmagukat és a történelmet elrejtik, sose mondják el a

gyereknek a történetet, az elégetett nagyszülőket és a saját szenvedésüket, nőjön csak fel naivul, és azzal a szent meggyőződéssel, hogy teljesen beletartozik a nemzet testébe. Erről már gondoskodtak.

KL: És az „olvadás” idején?

SZM: Hallottam a Petőfi Körről. De én rohantam az iskolából haza, hagyjanak engem békén. Különben is, ott meg kellett volna bocsátanom azoknak, akik eddig bántottak minket.

KL: És a család, Debrecen?

SZM: A legkomolyabb gondokkal küszködtünk. Nagyon komplikált volt az érintkezés Debrecennel, hát hogy gondolod. Szombaton is tanítás volt még akkor. Pénzünk se volt. Mégis le kellett mennem. Ott volt 250 forint büntetési nyugdíjjal az apám, aki állandóan a kitelepítés árnyéka alatt élt, mert valaha városi tanácsnok volt. Ne felejtse el közben, hogy anyámnak az első házasságából való fia hazajött az amerikai hadifogságból és hazahozta a feleségét, ott született egy gyereke. Az öregek már betegek voltak, valamelyik mindig kórházban. Valahogy mindez nem volt könnyen elviselhető. Amellett soha nem panaszkodtam a szülőknek, és soha nem mondtam, mint Petőfi az anyjának, hogy ha tudná, mily nyomorban élek, dehogy mondom el! Az ember az anyjának ilyet nem mond, hogy mit csinált a Rákosi-korszak az életünkben. Azért volt olyan fontos a megmaradt baráti kör. Ahol mindenki megalázott volt, mindenkit leköptek, senkinek nem volt pénze, mindenki éhezett.

KL: Ti hol laktatok?

SZM: Az Attila utcán. Az a Tibor lakása volt. Onnan jöttünk később a Júlia utcába.

KL: Ez a kettő volt mindösszesen.

SZM: Most 111., régen 79., ahogy átmegy az út a Vérmezőn. Szemben a déli vasúttal. Most körülbelül ott van a középső autóbusz-megálló. Mellettünk volt egy Közért, és amikor hajnalban hozták a tejeskannákat és leállították a földre, akkor mindig rémülten összeöleleztünk az ágyban, mert az volt az ÁVO ideje. Nagyon jól tudtuk, hogy Tibor hajszál híján úszta meg a Justus-ügyet. Justusnak volt valamilyen rettenetes népbírósi dolga, és az egész rádió vezetőségét, mindenkit megvádolt. Utóbb megvallotta Tibornak, hogy őt is feladta, mint akiről elképzelhető, hogy angol kém, és a BBC-nek mindent jelent. Hát ott voltunk, hogy minden éjszaka görcsösen kapaszkodtunk egymásba, hogy a Justus-ügyből mikor lesz valami. Mindenki számolt azzal, hogy lecsuknak.

KL: De itt voltak ellensúlynak a barátok.

SZM: Azon az utcán, ha lejjebb megyünk, a túlsó oldalán lakott Ottlik, a közeli Mészáros utcában Kálnoky, és szemben velünk Ágnesék, a Kékgolyón. Mi ott állandóan kapcsolatban álltunk. Főleg Ottlikékkal. Mert Ottlikné bámulatos háziasszony volt.

Hogyan lettem író?

KL: Miként vált Szabó Magda költővé, illetőleg íróvá?

SZM: Induljunk ki abból, hogy lehet ugyan, hogy én tudok verset írni, de azt hiszem, hogy az nem ér semmit, mert az igazi költő olyan, mint Babits meg Kosztolányi. Kosztolányi haldoklása idején feljövök és tévetegen állok a János Kórháznál, nem merek bemenni, még a névjegyemet se merem beküldeni. Mert nekem akkor az író majdnem isten. Nem az iromány. Az író. De akkor én? Úgy tudtam verselni, hogy az örület. Látom a gyerekkori verseimet, az abszolút tiszta rímeket, a teljesen hibátlan metrikát, mindent tudtam. A klasszikusokon nőtem fel.

KL: Fordítottál?

SZM: Azzal nyertem olyan sokat, a Rilke fordításokkal. Meg a francia fordítással. De az is olyan volt, hogy rendben van, megnyertem vele a díjat, de ki veszi azt komolyan? Azon csodálkoztam, hogy miért nem nyerte meg más? Elvégre én mindig ezt csinálom, nekem más szórakozásom vagy örömem, vagy valami más igazán fontos az életben nincs. Az, hogy ez jelent valamit azon kívül, hogy adott esetben lukratív valami, hogy ebből meg is lehet élni, az elképzelhetetlen volt számomra. Ehhez nekem Balázsék kellett. Az Újhold.

KL: És ifjúkorodban milyen verseket írtál?

SZM: Helyzetdalt, hazafias verseket Hunyadiáról meg Rákócziáról. Dolgozat kötelező mindenkinek, de én az enyémmel lettem a Tiszántúl versenyének a nyertese. „Mit tehet a magyar nő a magyar társadalomért?” Tizenkét éves koromban pontosan tudtam, hogy mit tehet a magyar nő a magyar társadalomért. Ma nem tudom, mit tehetek, mert amit tehetnék, azt sajnos a külpolitikai viszonyok nem teszik lehetővé. Mit akartam akkor? Mondjuk, jó magyarokat nevelni, nagyon szerettem volna visszaszerezni mindent, amit elvesztettünk Trianonban. Ez az én nemzedékemnek állandó sérülése. Emiatt volt olyan borús az én egész gyermekkorom. Mondjuk, hogy Mikulásra csak egy piros almát tudott venni az apám. Azt szépen kidörzsölték, addig, amíg világitott, és aztán minden szülő megesküdt, hogy nem szereti az almát, és különben is beteg. Az embernek majd férjhez kell mennie és kiválasztani a csirkéből mondjuk a leghitványabb részét, mert a másiknak tálal az ember, míg rájön arra, hogy ez mind csupa hazugság volt és másképpen működik egy család. Szóval akkor aztán elkezdtem prózát írni. Ahhoz nekem Szondi tanár úr kell, aki gyerekmagamnak fogta a kezét.

Megírom az általam Davejnek ejtett – utána mentem angolt tanulni – „Davy” című halhatatlan regényemet, amely arról szól, hogy valakinek mindenkije meghal, de van egy nagyon jó lány testvére, aki életét, mindenét, boldogságát feláldozza, és a végén meghal, mint Sybill, és a sírkövére az van ráírva, hogy „Szeretett, szeretettet, meghalt”. Az az érzésem, hogy a Gizella könyvei között kellett, hogy találjam, vagy valahol a katolikus temetőben láthattam ilyet. Valamilyen nagyon fiatal nőnek a sírjánál. Mindenesetre Davej Gladys nevű lánytestvére elhunyt, és a gyerek nagyon jó viszonyok közé került. Ezzel megcsináltam a második „Éneklő bolond”-ot.

KL: Amit akkor írtál, amikor szüleid nem engedték a még nem neked valónak minősített film, *The Singing Fool* megtekintését, mint azt egy korábbi interjúban elmesélted már nekem.

SZM: Aztán kétségbeesve látták, hogy inkább engedték volna megnézni a filmet. De az nekem nem volt elég, újraírtam. Angol volt mindenki. Szondi tanár úr ráírta, hogy kivételes tehetsége van, ez bizonyos, ezt ápolni, fejleszteni kell, ha nem tudja, akkor forduljon bizalommal tanárjához. És beleírt a kéziratba. Ilyeneket: *miért angol, mikor egyet sem ismer, amikor olyanokat írtam, hogy óvatosan lenyomta a kilincset, beírta a tanár úr, hogy: miért, betörő?* Aztán: *átment a küszöbön. Aláírta a tanár úr: máskor repült?*

Az egyetemen a nyelvész Csúry Bálintnak a képzésére kerültem, akitől pedig azt tanultam, hogy az erőset keressem. Akkor bizony sokat fejlődött a szókincsem, meg a kifejezőképességem is. Annak a bogozása, hogy milyen illata lehet egy szónak, és egyáltalán azt, hogy megtanította, hogy amit egy szóval el lehet mondani, azt ne mondjam el se tizeneggyel, de még kettővel se, csak eggyel. Két esztendeig mást sem engedett nekem csinálni. Nagyon hálás vagyok. Minden író-olvasó találkozáson ezt a két embert állandóan megemlítem.

Kérdezed, hogy miket írtam? Hát mondom, megírtam ezt a regényt, utána már a nevelt testvérem, az Agancsos is regényt írt. Akkor, azt hiszem, hogy egy kolostorról írtam, hiszen azt se ismertem. Arról szerettem írni, amiről garantált, hogy nem tudok

senkit sem utánozni, mert hiszen nekem kell kitalálnom. Úgyhogy a kolostor érthetetlen módon Berlinben állt, nem tipikusan katolikus környezetben, de mindenesetre ott van, és a főtérről a kolostorba vezet egy titkos alagút, és a szerelmesek úgy találkoznak, hogy valami nagy népünnepély van, tehát valami eljuthatott az én gyerekejemhez arról, hogy Németországban valami Hitlerrek vannak, valami nagy rendezvények vannak, valami ilyesmit megérezhettem, vagy apám mesélhette esetleg, mindenesetre a szerelmesek a főtéren találkoznak, aztán minden megoldódik, nem tudom, hogy oldottam meg, nem emlékszem most már rá, csak nagyon szép szerelmes történet volt.

Aztán egyszerre vége lett, és azt mondtam magamnak, hogy ez egy nagy hülyeség. Így nem ír senki. Akkor rájöttem, hogy akkor én kitalálom, hogy én most elhagyott szerelmes vagyok és zokogni fogok. És írtam zokogó verseket.

Nálunk az iskolában volt padmotoszás a felesleges tárgyak elkobzására, csak azt hozhatuk be, amit szabad volt. Ha könyv volt velünk, azt is megnézték, mit olvasunk.

KL: Ez a Dóczyban?

SZM: Az alsó tagozatban. Aztán behívatta anyámat az osztályfőnök, és azt mondta, hogy botrányos tartalmú verseket írok, és vigyázzatok nagyon, mert ez nem vezet jóra. Anyám azt mondta neki, hogy játszik, próbálja, hát hagyj békén! Azt mondja, de hát valami olyasmivel záródott a verse, hogy „mi asszonyok, mind így teszünk”. Azt mondta rá anyám, na és, most képzeletében férjhez ment. A férje Monacóban van és lecsapolja a monacói mocsarakat. Attól még nem bolond, csak nem tudjuk, hogy ki lesz belőle. Ő most gondolatban éli az életét a férjével, ír, amit akar. Azt mondja anyám, hogy borzasztó arcot vágott. Mire mondta neki anyám, hogy ő most inkább elmegy, mert nagyon tetszik nekem az a színész, aki a kínai nagykövetet alakítja az éppen aktuális színházi produkcióban, és azt üldözöm az utcán, úgyhogy inkább ő kér nekem majd autogramot a művész úrtól, az egyszerűbb. Isten tudja, mit csinálna, amilyen bolond, még megszólítja. Egyszerűen Mariska néni ott majdnem elájult ezektől a közlésektől. Mondta anyámnak, ezek után nem tud semmit garantálni, mert az iskola mindent megtesz, amit megtehet, de ennél az otthoni irányításnál kiszámíthatatlan a gyereknek a sorsa. Azt mondta anyám, reméli is, mert ő is szeretett volna zongoraművész lenni, de nem voltak ehhez lehetőségei, senki nem fogta fel, hogy milyen irányba kellene őt segíteni. Azt mondta, hogy csak az ő nyomorult ifjúságára emlékszik, hogy csinálta. A férjemmel megesküdtünk, amikor összeházasodtunk, hogy ha lesz gyerekünk, az a gyerek szabályoz minket. Azt csinál, amit akar. Azért vagyunk ott, hogy segítsünk, ha beleesik valami gödörbe. Én is rab voltam, a férjem is rab volt, nézzük meg, milyen egyelőre ez a gyerek. A maximális támogatást otthon megkapja, soha nem kell neki hazudni, soha nem büntetjük meg. Ha haragszunk, akkor nem szólunk hozzá. Abba beleőrül. Mariska néni elájult.

KL: Ki csinálta az önképzőkört?

SZM: Az nem volt egy igazi önképzőkör. Nekem semmit se adott. Akkor jobb volt, ha írom a hülye verseimet. Úgyhogy öt kiló verssel indultam neki az egyetemnek, és teljesen meg voltam róla győződve, hogy ha másnak is ez volna a mániája, más is írna verset. Nem tudom, miért nem írnak. A legfantasztikusabb verseket írtam. Aztán jött Bécs, akkor rájöttem, hogy németül is tudok írni. Nagyon szép bécsi verseket írtam, általában Bécs volt a központban, vagy Schönbrunn, valahol a város jellege mindig előbukott. És a mély bánat, hogy nem lehetek ott, hogy mennyire hiányzik, és hogy szeretnék menni, de nem lehet. És akkor jött megint egy abszolút kiegyensúlyozott és boldog, még mindig teljesen gyerekesen gondolkozó lánynak a teljes depressziója, ami nem volt azonos az életével. Mert az életében fülig ért a szája, ide-oda rohant, és nagyon jól érezte magát. De a verseiben boldogtalan szerelmes attitűd, állandó puskinsi borzongás.

KL: És ezek megvannak?

SZM: Részben.

KL: Mert mondtad, hogy vannak verseid, amiket nem publikáltál.

SZM: Ja, ez nem olyan, vannak magyar versek is, rengeteg, amiket nem publikáltam, azok a harmatos versek.

KL: Ja, a korai? De később is?

SZM: Később én már mindet publikáltam, a legnagyobb örültségeket, amiket el lehet képzelni, nagyon jó szerkezettel, a legnagyobb marhaságokat. Minden játék volt. Kijött. Kitalálja az életet, amit nem ismer.

Az egyetlen megint rájöttem arra, hogy most novellákat fogok írni, amikor van időm. Nem nagyon volt időm, mert pénzért tanítottam latint egész egyetemista időszak alatt.

KL: És utána?

SZM: A Dóczyban való kétévi segéddíjas helyettes tanár koromban Juhász Gézával együtt tanítottunk Debrecenben, mindig párhuzamos osztályban. Ha vizsgáztatták a két társaságot ugyanabból a módszeres egységből, és ugyanabból az anyagból, akkor észrevehetted, hogy aki a B osztályt tanítja, az egy teljesen merev beállítású valaki, aki valahogy Veres Péterék irányában képzelel el az irodalom vonulását. Sehogy másképpen. Azért lepott meg, mert a saját bevallása szerint nagyon jóban volt Szabó Lőrincel. Ebbe a baráti körbe tartozott, és igazán a felesége is művelt nő volt. A Gulyások általában műveltek, és a sógora volt Gulyás Pál, aki szerintem zseniális költő. Azt hiszem, soha senki nem fogja Debrecenét úgy megfogalmazni, ahogy abban az „óvikötőben” ő megfogalmazta. Egy kicsit ködös volt ezekkel az Eddákkal meg nibelungi dolgokkal, de akkor nagyon kevés józan ember volt. Akár balra volt örült, akár jobbra volt örült. A háborúban nagyon sokan meghalnak, ilyenkor örültek az emberek, és valahogy készülnek a folytatásra, és nem lehetett biztos, hogy mi a következés.

Mikor majd Hódmezővásárhelyre kerülök tanárnak, mikor elmegyek hazulról, és abban a bizonyos alberleti szobában lakom, és jön ez a felismerés, hogy nincs körülöttem senki, hiszen a háziasszony éli a maga életét, foglalkozik a kisfiával, fogadja a vendégeit, én, ha át nem megyek az iskolába, vagy el nem megyek az apám rokonságához, akkor valahol mindig megütöm magamat. Akkor én már Bécs után vagyok, én tudom, hogy mibe megyünk bele, és mi következik, pontosan tudom, és azt is tudom, hogy énnekem most azért van momentán állásom, mert hogy a férfiak mind kimennek a frontra. Tehát egy csomó női arc néz a gyerekekre. Ez nem lesz ennyire ilyen Hódmezővásárhelyen, de ott is többségben nők vannak, alig van egy-két férfi tanár. S ott már azért elér bennünket a háború. Úgyhogy ott hosszú novellákat írok, ha megvan, akkor majd megmutatom neked, csak nem tudom, mert rengeteg mindent tartottam anyámnál. Nem minálunk tűnt el, ha eltűnt. Hanem akkor az első rablásnál tűnt el. Mint egy irodalomtörténész, összeállítottam az első betűimtől kezdve napjainkig, amit írtam. El is tettem. Anyám is eltette. Ha loptak, azért tették, mert általában csak autogramos könyveket loptak és hozzám írt leveleket. Különféle írók által hozzám írt leveleket. Meg nekem dedikált verseket, meg rólam írt verseket. Azokat lopták. Valakit a személyem érdekelt nagyon. Valószínűleg fel fognak bukkanni valahol múzeumokban, vagy pedig valamilyen kiállítótermekben.

Az igazi élmény a háborúval jött meg. Addig nem volt élet, addig volt Szu-Csong herceg meg Winnetou, meg *Éneklő bolond*, meg minden hasonló. Csináltam magamnak egy fals életet, ami nem volt azonos se azzal, amit otthon, Szabóéknál éltem, sem azzal, amit szerettem volna magamnak. Mert én azt hiszem, hogy tulajdonképpen karthauzi barátnak születtem, adjanak nekem egy könyvet és menjen ki mindenki. Vagy pedig hagyjanak, hogy én a témámon gondolkozzam, és akkor leverem a gépen a szöveget. Géza mindig csodálkozik, hogy igazán soha nem akarok sehova se menni – kivéve színházba, az nagyon érdekel, az mindig.

KL: És mondd, amikor költőnek indultál, nem is gondoltad, hogy prózaíró is akarsz lenni?

SZM: Nem. Én azt mondtam a férjemnek, hogy én nem tudok prózát írni. Azt mondta, hogy az Isten áldjon meg, hát amit beszélsz, az a magyar epika. Ahogy előadsz, mikor elmondasz egy történetet, hát ne viccelj. Agyonüttelek, ha nem írod meg a történeteket, amiket mesélsz a borzasztó debreceni típusokról, vénlányokról, gyerekekről, amikor beszélsz róluk. És így született az *Ókút*. Ezek az emlékezések a gyerekkorból. Addig eszembe se jutott, hogy én prózát írjak. Amit írtam, arról meg voltam győződve, hogy más ember nem érti, ha én magamnak írok, mert nem érez belőle semmit. Egész komolyan ezt hittem.

Hogy megírhattam az első könyveimet, az megint Tibornak köszönhető, aki megfőzte vasárnap az ebédet, mert akkor hajnaltól estéig írhattam a *Freskót*. Ez volt az első. Aztán addig bosszant Tibor, míg meg nem írom az *Ókutat*. De nem azzal kezdtem.

KL: A *Freskót* mikor kezdted el írni?

SZM: Piroska temetésén, '53-ban. '53-tól '56-ig megcsináltam a *Freskót*, Az *őzet* és a *Zsófikát*. És nem tudott róla senki, csak Ágnesék. Náluk volt a kézirat egyik példánya, a másik Debrecenben.

KL: Írógéppel, tollal, ceruzával – mivel írsz?

SZM: Mióta élek, írógéppel.

KL: És azon hogy tudsz javítani?

SZM: Ne akard, hogy egy igazi Szabó-kéziratot láss, mert a frász kitör.

KL: Kézzel javítod?

SZM: Persze, azt nem lehet géppel, de azt élő ember a Dobos Évikén kívül, aki a gépíróm, senki el nem tudja olvasni. Mondjuk, azt írom, hogy *szabadság*, kérdem a Gézát, nézd csak, mit írtam itt, Géza azt mondja, hogy: *Fekete Péter*.

KL: Értem, de míg nem volt a Dobos Évike, azelőtt ki gépelte?

SZM: Szobotka.

KL: Ennyire ismerte a te írásmódodat?

SZM: Sok mindent tudott, amit nem tudott senki. Ő mindent tudott. Főleg, ha rólam volt szó, meg is fejelte önmagát. Én ahhoz ideges vagyok, és sajnos nyugtalan és türelmetlen, hogy le is másoljam. Nem tudok más lenni. Azt csinálja más. Én kijavítom úgy, hogy amikor én azt írom, hogy *szabadság*, más meg azt olvassa, hogy *Fekete Péter*. Például a Kamilla történetét a novelláskötetben kilencszer írtam meg.

KL: A *Névjegyek* címűt a *Mézescsók Cerberusnak* című kötetben, amely a családodat idézi fel. És akkor ugyanolyan fehér papírra kezded megint.

SZM: Nem mindig.

KL: És el is téped? Nem marad meg?

SZM: Meg is taposom. Megy a tűzbe. Csak egy olyan órült ír mindig, mint én. Vagy aki annyira haragudott, mint milyen én voltam. Mert azt, hogy én hogy tudok haragudni, azt sose akard tudni. De a hozzátartozók maradéka is megérezte, hogy én haragszom. Mert akkor kitör a világháború. Sose mondtam, hogy én jó keresztyén vagyok. Soha nem tudok megbocsájtani.